

А.Сиддиқов

АМАЛИЙ МОЛИЯВИЙ ҲИСОБ

*амалий машғулотлар учун
услубий кўрсатма*

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

НАМАНГАН ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

ИҚТИСОДИЁТ КАФЕДРАСИ

Анваржон СИДДИҚОВ

АМАЛИЙ МОЛИЯВИЙ ҲИСОБ

фанидан амалий машғулотлар учун
услубий кўрсатма

Наманган – 2019

Услубий кўрсатма Наманган давлат университетида ишлаб чиқилган ва университет Ўқув-услубий кенгашининг 2019 йил 15 июндаги 11-сон йиғилишида муҳокама қилинган ва тасдиқланган ишчи дастур асосида ишлаб чиқилган.

Ушбу услубий кўрсатма Касб таълими иқтисодиёт, Иқтисодиёт (тармоқлар ва соҳалар бўйича) таълим йўналиши талабалари учун мўлжалланган. Услубий кўрсатма Бухгалтерия ҳисоби, Молиявий ҳисоб фанларидан амалий ва маъруза машғулотида шунингдек, Шунингдек, ундан «Молия», «Банк иши», «Солиқлар ва солиққа тортиш», «Иқтисодиёт», «Менежмент», «Маркетинг» йўналишларида таълим олаётган талабалар фойдаланишлари мумкин.

Тузувчи: Сиддиқов А.М.
НамДУ «Иқтисодиёт» кафедраси ўқитувчиси

Тақризчи: Сирожиддинов К.И.
НамДУ «Иқтисодиёт» кафедраси доценти

Ушбу услубий кўрсатма Наманган давлат университети Ўқув-услубий кенгашининг 2019 йил 20 ноябрдаги 4-сон йиғилишида муҳокамадан ўтган ва нашрга тавсия этилган.

КИРИШ

Сўнги йилларда Республикамизда ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий соҳаларда амалга оширилаётган ислохотлар мамлакатимизни жаҳон ҳамжамиятидаги мавқеини янада мустахкамлашга ва уни келажакдаги ривожланишини янги босқичга олиб чиқишга қаратилгандир.

Айни вақтда мамлакатимиз босиб ўтган тараққиёт йўлининг чуқур таҳлили, бугунги кунда жаҳон бозори конъюнктураси кескин ўзгариб, глобаллашув шароитида рақобат тобора кучайиб бораётгани давлатимизни янада барқарор ва жадал суръатлар билан ривожлантириш учун мутлақо янгича ёндашув ҳамда тамойилларни ишлаб чиқиш ва рўёбга чиқаришни тақозо этмоқда.

Шулар қаторида таълим соҳасидаги ислохотларни янада жадаллаштириш, олий таълим муассасаларида талаба-ёшларни маънавий-ахлоқий тарбиялашдаги улкан вазифаларни босқичма-босқич амалга ошириш алоҳида аҳамият касб этади.

Бу борада Президентимизнинг “2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси”да таълим соҳасини тубдан ислох қилишга қаратилган устувор вазифалар амалга оширилиши лозим бўлган муҳим комплекс чора тадбирлар ҳисобланади.

Ҳукуматимиз томонидан ёш авлодни ҳар томонлама соғлом ва баркамол этиб тарбиялаш вазифасига муҳим омил сифатида қаралмоқда.

Бу борада Президентимизнинг “Биз ёш авлодни ҳар томонлама соғлом ва баркамол этиб тарбиялаш борасидаги ишларимизни янги босқичга кўтариш мақсадида “Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида”ги Қонунни янги таҳрирда қабул қилдик. Шу асосда янгича ёндашувлар ҳаётга фаол жорий этилмоқда. Шу мақсадда Ўзбекистон ёшлари халқаро ассоциациясини тузиш ва унинг самарали фаолият юритиши учун тегишли шароит яратиб беришимиз керак. Ёшларимиз хориждаги

тенгдошлари билан илм-фан, маданият, тадбиркорлик, спорт ва бошқа соҳаларда фаол мулоқотда бўлишлари мақсадга мувофиқ”,¹ эканлиги тўғрисидаги фикрлари муҳим аҳамиятга эгадир.

Яшаб турган давримизнинг хусусияти ҳар бир соҳанинг тубдан ва сифат жиҳатидан янгиланиш, олдимизга кўйилган мақсадга эришишнинг аниқ вазифаларини ифода этади. Бу эса ҳар биримиздан қилаётган ишимизни қайта кўриб чиқишни ва янгича ёндошувни талаб қилмоқда. “Амалий молиявий ҳисоб” фани бухгалтерия ҳисобини таркибий қисми ҳисобланади, ва у корхона ва ташкилотларнинг молиявий хўжалик фаолияти давомида рўй берадиган хўжалик операцияларини узлуксиз кузатиш орқали якуний молиявий ҳисоботларни ташқи фойдаланувчиларга тақдим этиш билан яқунланади.

Тадбиркорлик соҳаси, бошқарув тизими бевосита ишлаб чиқариш ва бизнесда ҳам чуқур назарий ва амалий билимларсиз ҳаракат қилиш таҳликали ва самарасиздир. Ҳозирги кунда даромаднинг миқдори ҳам ишчи кучининг малакаси ва тажрибасига боғлиқ бўлиб қолмоқда.

Шу борада “Амалий молиявий ҳисоб” фанидан олган билимларни янада чуқурроқ ўзлаштириши ва талабани мустақил ишлашга ундаш мақсадида қуйидаги масалар тўплами тақлиф қилинмоқда.

---

¹ Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш. Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. Тошкент .22 декабр, 2017 йил.

1-МАВЗУ: АМАЛИЙ МОЛИЯВИЙ ҲИСОБ ФАНИНИНГ ПРЕДМЕТИ, ТАДҚИҚОТ УСУЛЛАРИ

1-МАСАЛА.

Мақсад – корхонанинг актив ва пассивларини ўрганиш.

Масалани бажариш учун маълумотлар.

“АВС” ОАЖнинг 2019 йил 1 январ ҳолатига бухгалтерия баланси асосида маблағлари ва манбалари берилган.

Давр бошидаги маблағлар ва манбалар	Сумма (минг сўмда)
1. Асосий воситалар	398000
2. Номоддий активлар	89000
3. Ўрнатиш учун ускуналар	220000
4. Оборотдан ташқари активларга қўйилмалар	449000
5. Қисқа муддатли молиявий қўйилмалар	163000
6. Устав капитали	1146000
7. Кредиторлар билан ҳисоб-китоблар	297000
8. Банкларнинг қисқа муддатли кредитлари	360000
9. Ҳисодор шахслар билан ҳисоб-китоблар	18000
10. Келгуси харажатлар резерви	150000
11. Харидорлар ва буюртмачилар билан ҳисоб-китоблар	187000
12. Мол етказиб берувчилар ва пудратчилар билан ҳисоб-китоблар	210000
13. Ишлаб чиқариш захиралари	836000
14. Касса	10000
15. Ҳисоб-китоб счёти	364000
16. Тугалланмаган ишлаб чиқариш	76000
17. Дебеторлар билан ҳисоб китоблар	31000
18. Фойда	678000

ТОПШИРИҚ:

1. Маълумотларни жадвалда келтирилган шакл бўйича гуруҳларга ажратинг.

“АВС” ОАЖ нинг жорий йилнинг 1 январига баланси

Актив	Сумма (минг сўмда)	Пассив	Сумма (минг сўмда)
Асосий воситалар ва ҳоказо	398000	Устав капитали ва ҳоказо	1146000

2-МАСАЛА.

Мақсад – корхонанинг устав капиталини шакллантиришни ўрганиш.

Масалани бажариш учун маълумотлар.

“АВС” МЧЖнинг устав капитали 1 млн. сўм миқдорига белгиланган. Таъсис ҳужжатларига мувофиқ корхонани рўйхатдан ўтказиш бўйича харажатлар 62 минг сўм “А” муассис улушининг бир қисми сифатида тан олинади, “А” муассиснинг улуши бўйича умумий қарзи суммаси 350 минг сўмни ташкил қилади, улушнинг қолган қисми пул маблағлари билан киритилади. “В” муассис улуш сифатида 650 минг сўм қийматдаги ускувани киритади.

ТОПШИРИҚ:

1. Қуйидагиларни акс эттиринг

№	Хўжалик операцияларининг мазмуни	Суммаси, минг сўм	21-сон БҲМС бўйича ҳисобварақлар корреспонденцияси	
			дебет	кредит
1	Муассисларнинг устав фондига улуши бўйича қарзи акс эттирилди			
2	“А” муассиснинг улуши акс эттирилди: Пул маблағлари билан рўйхатдан ўтказиш бўйича харажатларни тўлаш кўри-нишидаги улуши;			
3	“В” муассиснинг улуши акс эттирилди			

2. “АВС” МЧЖнинг бошланғич балансини тузинг.

3-МАСАЛА.

Мақсад – корхонанинг устав капиталини шакллантиришни ўрганиш.

Масалани бажариш учун маълумотлар.

Хорижий инвестициялар иштирокидаги корхонанинг устав капитални таъсис хужжатларига мувофиқ 200 минг АҚШ долларини ташкил қилади. Хорижий таъсисчининг улуши 40 фоизга тенг.

МБ томонидан белгиланган доллар курси:

Хужжатларни руйхатдан ўтказиш пайтида – 1 АҚШ доллари учун 9 400 сўм;

Улушни киритиш пайтида – 1 АҚШ доллари учун 9 350 сўм.

ТОПШИРИҚ:

1. Хорижий таъсисчининг улушини ва курс фарқини ҳисобланг;
2. Қуйидагиларни акс эттиринг;

№	Хўжалик операцияларининг мазмуни	Суммаси, минг сўм	21-сон БХМС бўйича ҳисобварақлар корреспонденцияси	
			дебет	кредит
1	Хорижий муассиснинг қарзи акс эттирилди			
2	Хорижий иштирокчининг улуши акс эттирилди			
3	Курс фарқи акс эттирилди			

2-МАВЗУ: ХЎЖАЛИК ЮРИТУВЧИ СУБЪЕКТЛАР ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ҚИЛИШ АМАЛИЁТИ

1-МАСАЛА.

Мақсад – корхона маблағларини уларнинг турлари бўйича гуруҳланишини ўрганиш.

Вазифа – келтирилган маълумотлар асосида корхона маълумотларини таснифга мувофиқ гуруҳларни ажратиш, гуруҳларга ажратиш.

Корхона маблағларининг гуруҳлари:

1. Асосий маблағлар.
2. Айланма маблағлар.
3. Номоддий активлар.
4. Молиявий қўйилмалар.
5. Оборотдан ташқари активларга қўйилмалар.
6. Бошқа томонга қаратилган маблағлар.

Масалани бажариш учун маълумотлар.

“Нур” фирмасининг маблағлари:

1. Юк автомобиллари.
2. Кассадаги нақд пуллар.
3. Қисқа муддатли молиявий қўйилмалар.
4. Хўжаликка тегишли ускуналар.
5. Эҳтиёт қисмлар.
6. Ҳисоб-китоб счётидаги пул маблағлари.
7. Ёқилғи.
8. Автомашиналар учун гараж.
9. Фирма биноси.
10. Кўп йиллик ўсимликлар.
11. Фирманинг товар белгиси ва савдо маркаси.
12. Курилиш материаллари.
13. Фирманинг ҳисобдор шахсдан қарздорлик суммаси.
14. Тайёр маҳсулотлар.
15. ЭҲМ учун дастурий маҳсулотлар.
16. Цех биносини куришга ажратилган маблағлар.
17. Бошқа дебеторлар билан ҳисоб -китоблар.
18. Валюта счёти.
19. Фирманинг дебеторлик қарзи.
20. Брокерлик ўрнининг қиймати.
21. Ўрнатиш учун ускуналар.
22. Ишлаб чиқаришдаги дасгоҳлар.
23. Бюджетга бўлғуси

фойдадан авансли ажратмалар.

Маблағлар юқорида келтирилган тартиб бўйича гуруҳларга ажратилади.

2 -МАСАЛА.

Мақсад - манбаларнинг таснифи ҳақидаги билимларни мустаҳкамлаш.

Вазифа - манбаларни уларнинг турлари ва ташкил топиш жойлари бўйича гуруҳларга ажратиш.

Корхона маблағларининг ташкил топиш манбалари:

1. Ўз маблағларининг манбалари.
2. Қарзга олинган маблағларининг манбалари ёки мажбуриятлар.

Масалани бажариш учун малумотлар.

“Метал газ” маъсулияти чекланган жамият маблағларининг ташкил топиш манбаларини жорий йилнинг 1-январидagi ҳолати бўйича руйхати.

1. Устав капитали.

2. Метал комбинатига ортиб жунатилган турба учун қарздорлик суммаси.

3. Резерв капитали.

4. 11-сонли автотранспорт корхонасига кўрсатилган хизмат учун қарздорлик суммаси .

5. Пардозлаш цехи ишчиларига иш ҳақи тўлаш бўйича қарздорлик суммаси.

6. Маҳсулотларни сотишдан олинган фойда.

7. “Таъминот- сотиш” фирмасига машиналарни тамирлаш учун эҳтиёт қисмлари бўйича қарздорлик суммаси.

8. Банкнинг қисқа муддатли қарзлари.

9. Чиқиндиларни сотишдан олинган фойда.

10. Механика цехи ишчи К.Маматовга хизмат сафари бўйича қарздорлиги суммаси.

11. “Метан газ” маъсулияти чекланган жамиятнинг ўтган йилдан қолган тақсимланмаган фойдаси.

12. “Энергия давлат таъминоти” АЖ га истеъмол қилган электр энергияси учун қарздорлик суммаси.

13. Олинган банк кредитлари бўйича қарздорлик суммаси.

14. Сув таъминоти корхонасига истеъмол қилинган сув учун қарздорлик.

3-МАВЗУ: БУХГАЛТЕРИЯ ҲИСОБИНИ ЮРИТИШДА ҲИСОБ СИЁСАТИНИНГ ЎРНИ ВА АҲАМИЯТИ. ҲИСОБ СИЁСАТИНИНГ УСЛУБИЙ АСОСЛАРИ ВА УНИ ҚЎЛЛАШ ТАРТИБИ

1-МАСАЛА.

Мақсад – ҳисоб турларини ўрганиш.

Вазифа – келтирилган жараёнларни ҳисоб турлари бўйича гуруҳланг. Ҳисоб турлари:

Оператив(тезкор) ҳисоб; Статистик ҳисоб; Бухгалтерия ҳисоб..

Масалани бажариш учун маълумотлар. Корхона фаолияти вужудга келадиган жараёнлар: 1. Ишлаб чиқариш цехи бошлиғи таъминот бўлимига кейинги ойга хом ашёни олиш учун буюртма берди.

2. Корхона раҳбари телефон орқали бир ҳафта ичидаги маҳсулот ишлаб чиқариш ҳақидаги маълумотларни сўради.

3. Ходимлар бўлими бошлиғи корхона ходимлари билан сўровини ўтказилиши ҳақидаги топшириқни олган.

4. Корхона раҳбарга ҳар бир цех бошлиғи жорий ҳисобот даврида маҳсулотни ўртача ишлаб чиқарилиши ҳақидаги маълумотларни тақдим этдилар.

5. Омбор мудирини фактура асосида тайёр маҳсулотларни сақлашга қабул қилиб олди.

6. Кассир корхона ходимга хизмат сафари учун ҳисобдорлик суммасини берди.

7. Корхона раҳбари ходимлари меҳнатига ҳақ тўланганлиги тўғрисида маълумотга эга бўлди.

8. Корхона кассасига хариддорлардан сотиб олинган маҳсулот учун нақд пул топширилди.

9. Таъминот бўлими бошлиғи корхона раҳбарига бир ой ичида қилинган ишларнинг натижалари ҳақида ахборот берган.

10. Бош муҳандис корхона раҳбарига бир ой ичида электро-энергия ресурсларидан фойдаланиш ҳақида ахборот берган.

2-МАСАЛА.

Мақсад - ҳисоби турлари ҳақидаги билимларни мустаҳкамлаш.

Вазифа - келтирилган вазиятларда ҳисобнинг қайси турларидан фойдаланилганлигини кўрсатиш.

Масалани бажариш учун маълумотлар.

Корхона фаолиятидаги жараёнлари :

1. Корхона кассасидан ходимларга иш ҳақи берилди.
2. Бош иқтисодчи акционерлар кенгашига корхона томонидан ўтган йилда ишлаб чиқарилган маҳсулотлар ва ҳар бир тури бўйича ўртача сотиш нархи ҳақидаги ҳисоб-китобни тақдим этди.
3. Бош механик моддий-техник таъминот бўлимига эҳтиёт қисмларни харид қилишга буюртма берди.
4. Корхона раҳбари ходимлар бўлими бошлиғига ходимларнинг маълумоти ҳақидаги ахборот тайёрлаш ҳақида кўрсатма берди.
5. Бухгалтер ўтган ойда ишлаб чиқарилган маҳсулотларнинг ҳақиқий таннархи ҳисоб китобини қилди.
6. Ходимлар бўлими бошлиғи корхона раҳбарига ходимларнинг маълумоти ҳақидаги ахборот тақдим этди.
7. Бухгалтер ходимларнинг иш ҳақларидан солиқларни ушлаб қолди ва бухгалтерия ёзувларида акс эттирди.
8. Корхона молия бўлимининг бошлиғи акционерлар кенгашига кейинги йилдаги пул маблағлари ҳаракати бўйича сметани тақдим этган.
9. Моддий-техник таъминот бўлими бошлиғи корхона раҳбарига кейинги ойда материалларни харид қилиш бўйича буюртмани тасдиқлаш учун топширди.
10. Кассир лимитдан ортиқча нақд пул маблағларини банкдаги ҳисоб-китоб счётига топширди.

3-МАСАЛА.

Мақсад – корхона маблағларини уларнинг турлари бўйича гуруҳланишини ўрганиш.

Вазифа – келтирилган маълумотлар асосида корхона маълумотларини таснифга мувофиқ гуруҳларни ажратиш, гуруҳларга ажратиш.

Корхона маблағларининг гуруҳлари:

1. Асосий маблағлар.
2. Айланма маблағлар.
3. Номоддий активлар.
4. Молиявий қўйилмалар.

5. Оборотдан ташкари активларга кўйилмалар.

6. Бошқа томонга қаратилган маблағлар.

Масалани бажариш учун маълумотлар.

“Нур” фирмасининг маблағлари:

1. Юк автомобиллари.

2. Кассадаги нақд пуллар.

3. Қисқа муддатли молиявий кўйилмалар.

4. Хўжаликка тегишли ускуналар.

5. Эҳтиёт қисмлар.

6. Ҳисоб-китоб счётидаги пул маблағлари.

7. Ёқилғи.

8. Автомашиналар учун гараж.

9. Фирма биноси.

10. Кўп йиллик ўсимликлар.

11. Фирманинг товар белгиси ва савдо маркази.

12. Қурилиш материаллари. 13. Фирманинг ҳисобдор шахсдан қарздорлик суммаси.

14. Тайёр маҳсулотлар.

15. ЭҲМ учун дастурий маҳсулотлар.

16. Цех биносини қуришга ажратилган маблағлар. 17. Бошқа дебеторлар билан ҳисоб -китоблар. 18. Валюта счёти. 19. Фирманинг дебеторлик қарзи. 20. Брокерлик ўрнининг қиймати. 21. Ўрнатиш учун ускуналар. 22. Ишлаб чиқаришдаги дасгоҳлар. 23. Бюджетга бўлғуси фойдадан авансли ажратмалар.

Маблағлар юқорида келтирилган тартиб бўйича гуруҳларга ажратилади.

4-МАСАЛА.

Мақсад - манбаларнинг таснифи ҳақидаги билимларни мустаҳкамлаш.

Вазифа - манбаларни уларнинг турлари ва ташкил топиш жойлари бўйича гуруҳларга ажратиш.

Корхона маблағларининг ташкил топиш манбалари:

1. Ўз маблағларининг манбалари.

2. Қарзга олинган маблағларининг манбалари ёки мажбуриятлар.

Масалани бажариш учун маълумотлар.

“Метал газ” маъсулияти чекланган жамият маблағларининг ташкил топиш манбаларини жорий йилнинг 1-январидаги ҳолати бўйича руйхати.

1. Устав капитали.

2. Метал комбинатига ортиб жунатилган турба учун қарздорлик суммаси.

3. Резерв капитали.

4. 11-сонли автотранспорт корхонасига кўрсатилган хизмат учун қарздорлик суммаси .

5. Пардозлаш цехи ишчиларига иш ҳақи тўлаш бўйича қарздорлик суммаси.

6. Маҳсулотларни сотишдан олинган фойда.

7. “Таъминот- сотиш” фирмасига машиналарни таъмирлаш учун эҳтиёт қисмлари бўйича қарздорлик суммаси.

8. Банкнинг қисқа муддатли қарзлари.

9. Чиқиндиларни сотишдан олинган фойда.

10. Механика цехи ишчи К.Маматовга хизмат сафари бўйича қарздорлиги суммаси.

11. “Метан газ” маъсулияти чекланган жамиятнинг ўтган йилдан қолган тақсимланмаган фойдаси.

12. “Энергия давлат таъминоти” АЖ га истеъмол қилган электр энергияси учун қарздорлик суммаси.

13. Олинган банк кредитлари бўйича қарздорлик суммаси.

14. Сув таъминоти корхонасига истеъмол қилинган сув учун қарздорлик.

4-МАВЗУ: УЗОҚ МУДДАТЛИ АКТИВЛАР ҲИСОБИ

1-МАСАЛА.

Мақсад – узоқ муддатли активлар уларнинг турлари бўйича гуруҳланишини ўрганиш.

Вазифа – асосий воситалар ҳаракати билан боғлиқ ҳўжалик операцияларига бухгалтерия проводкасини беринг ва уларнинг мазмунини изоҳланг.

Т/р	Ҳўжалик муомалаларнинг мазмуни	Счётларнинг боғланиши	
		Дебет	Кредит
1	Куриб битказилган ва фойдаланишга топширилган объектларнинг асосий воситалар таркибига ўтказилиши		
2	Асосий воситаларни ҳақиқий таннархи бўйича харид қилиниши (бошланғич қиймати)		
3	Узоқ муддатли ижарага олинган асосий воситаларни узоқ муддатли ижара шартномаси тугагандан кейин асосий воситалар таркибига қабул қилиниши		
4	Таъсисчиларнинг устав капиталига улуш (пай) сифатида киритган ёки акцияларга тўлов сифатида келиб тушган асосий воситаларнинг кирим қилиниши		
5	Асосий воситаларнинг текинга келиб тушиши		
6	Асосий воситаларнинг ажратилган бўлинмалар, шўъба ва қарам ҳўжалик жамиятларидан келиб тушиши		
7	Қўшимча куриш, ускуналар ўрнатиш, модернизация, реконструкция қилиш ва бошқа сифат жиҳатдан яхшилаш натижасида асосий воситалар бошланғич қийматининг кўпайиши		
8	Erни ободонлаштириш билан боғлиқ харажатларни асосий воситалар таркибига киритиш		
9	Узоқ муддатли ижарага олинган асосий		

	воситаларни ободонлаштириш билан боғлиқ харажатларни асосий воситалар таркибига киритиш		
10	Ишчи ва маҳсулдор хайвонларнинг асосий воситалар таркибига кирим қилиниши		
11	Асосий воситаларни қайта баҳолаш: а) қийматининг оширилиши б) қийматининг камайтирилиши		
12	Тугатиш, сотиш, текинга бериш, устав капиталига улуш сифатида бериш, узоқ муддатли ижарага бериш, камомад ёки бузилиш натижасида асосий воситаларнинг бошланғич қийматини ҳисобдан чиқариш		
13	Ажратилган бўлинмаларга асосий воситаларни берилиши		
14	Қонунчиликда белгиланган тартибда консервация қилинган асосий воситалар		

2-МАСАЛА.

Мақсад – Номоддий активлар уларнинг турлари бўйича гуруҳланишини ўрганиш.

Вазифа – Номоддий активлар ҳаракати билан боғлиқ хўжалик операцияларига бухгалтерия проводкасини беринг ва уларнинг мазмунини изоҳланг.

Т/р	Хўжалик муомалаларининг мазмуни	Счётларнинг боғланиши	
		Дебет	Кредит
1	Харид қилинган номоддий активларнинг бошланғич қиймати (ҳақиқий таннархи) бўйича кирим қилиниши		
2	Корхонанинг ўзида яратилган номоддий активларнинг ҳақиқий таннархи бўйича кирим қилиниши		
3	Устав капиталига улуш сифатида ёки акцияга обуна бўлишга ҳақ тўлаш ҳисобига олинган номоддий активларнинг кирим қилиниши		

4	Текинга олинган номоддий активларнинг крим қилиниши		
5	Корхонани сотиб олишда активларнинг ҳақиқий баҳоси ва сотиб олиш баҳоси ўртасидаги фарк сифатида вужудга келадиган гудвилл (фирма баҳоси)ни акс эттириш		
6	Гудвилл (фирма баҳоси) суммасини ҳар ой фойдали хизмат муддати давомида ҳисобдан чиқарилиши.		
7	Номоддий активларнинг бошланғич қиймати бўйича сотилиши, ҳисобдан чиқарилиши, харид қилинган қимматли қоғозлар ҳақининг тўлови учун берилиши, бошқа корхоналарнинг устав капиталига улуш сифатида, шунингдек, текинга берилганда ва бошқалар натижасида чиқиб кетиши		

3-МАСАЛА.

Мақсад – Узоқ муддатли инвестициялар уларнинг турлари бўйича гуруҳланишини ўрганиш.

Вазифа – Узоқ муддатли инвестициялар ҳаракати билан боғлиқ хўжалик операцияларига бухгалтерия проводкасини беринг ва уларнинг мазмунини изохланг.

Т/р	Хўжалик муомалаларининг мазмуни	Счётларнинг боғланиши	
		Дебет	Кредит
1	Сотувчи корхонага асосий воситаларни бериш йўли билан қимматли қоғозларни харид қилиш		
2	Сотувчи корхонага номоддий активлар ва материаллар бериш йўли билан қимматли қоғозларни харид қилиш		
3	Сотувчи корхонага маҳсулот, товар, иш, хизматларни бериш йўли билан қимматли қоғозларни харид қилиш		
4	Сотувчи корхонага ўрнатиладиган асбоб-		

	ускуналарни бериш йўли билан қимматли қоғозларни харид қилиш		
5	Қимматли қоғозлар узоқ муддатли инвестициялар сифатида текинга олинганда		
6	Бошқа корхоналарнинг қимматли қоғозлари харид қилинганда		
7	Дебиторлик қарзлари ҳисобига қимматли қоғозларнинг харид қилиниши		
8	Қисқа муддатли инвестициялар таркиби ўзгартирилганда (реструктуризация)		
9	Таъсисчиларнинг корхона устав капиталига уларнинг улуши сифатида берилган қимматли қоғозларнинг қиймати		
10	Корхона қимматли қоғозларга тегишли ҳуқуқлар унга ўтганлиги тўғрисида гувоҳнома олди		
11	Қимматли қоғозларнинг харид ва номинал қийматлари ўртасидаги фарк: а) номинал қиймати харид қийматидан юқори б) харид қиймати номинал қийматдан юқори		
12.	Чет эл валютасидаги узоқ муддатли инвестициялар билан боғлиқ операциялар бўйича курс фарқлари: Ижобий Салбий		
13	Узоқ муддатли инвестицияларни: а) шўъба хўжалик жамиятларида; б) қарам хўжалик жамиятларида; в) чет эл капитали мавжуд бўлган корхоналарда акс эттириш.		
14	Узоқ муддатли инвестициялар сифатида ҳисобга олинган қимматли қоғозларнинг қопланиши (сотиб олинishi)		
15	Узоқ муддатли инвестициялар сифатида ҳисобга олинган қимматли қоғозларнинг сотилиши		

4-МАСАЛА.

Мақсад – Узоқ муддатли дебитор қарзлари ва кечиктирилган харажатлар уларнинг турлари бўйича гуруҳланишини ўрганиш.

Вазифа – Узоқ муддатли дебитор қарзлари ва кечиктирилган харажатлар билан боғлиқ хўжалик операцияларига бухгалтерия проводкасини беринг ва уларнинг мазмунини изоҳланг.

т/р	Хўжалик муомалаларининг мазмуни	Счётларнинг боғланиши	
		Дебет	Кредит
1	Банк томонидан тўлови кафолатланган харидорлар ва буюртмачилардан олинган векселларнинг узоқ муддатли қисми		
2	Олинган векселларнинг узоқ муддатли қисмини жорий қисмига ўтказиш		
3	Ижарачи билан келишилган баҳода асосий воситаларнинг узоқ муддатли ижара шартномаси бўйича берилиши: узоқ муддатли қисмига жорий қисмига		
4	Олинадиган узоқ муддатли ижаранинг узоқ муддатли қисмини жорий қисмига ўтказилиши		
5	Кредитга сотилган товарлар бўйича ходимлар қарзларининг узоқ муддатли қисми		
6	Кредитга сотилган товарлар бўйича қарзларнинг узоқ муддатли қисмини жорий қисмига ўтказилиши		
7	Берилган қарзлар бўйича ходимлар қарзларининг узоқ муддатли қисми		
8	Берилган қарзлар бўйича қарзлар суммасининг узоқ муддатли қисмини жорий қисмига ўтказилиши		
9	Моддий зарарларни қоплаш бўйича қарзларнинг узоқ муддатли қисми		
10	Моддий зарарларни қоплаш бўйича қарзлар		

	суммасининг узоқ муддатли қисмини жорий қисмига ўтказилиши		
11	Берилган бўнақларнинг узоқ муддатли қисми		
12	Берилган бўнақларнинг узоқ муддатли қисмидан жорий қисмига ўтказилиши		
13	Ажратилган бўлинмалар, шўъба ва қарам хўжалик жамиятларидан олинадиган счётларнинг узоқ муддатли қисмини жорий қисмига ўтказиш		
14	Бошқа шахслар қарзлари суммасининг узоқ муддатли қисмини жорий қисмига ўтказиш		
15	Вақтинчалик фарқлар бўйича кечиктирилган даромад (фойда) солиғи		
16	Вақтинчалик фарқлар бўйича кечиктирилган даромад (фойда) солиғи суммасининг узоқ муддатли қисмини жорий қисмига ўтказиш		
17	Облигацияларни чегирма (дисконт) билан сотиш		
18	Дисконт бўйича кечиктирилган харажатларнинг узоқ муддатли қисмини жорий қисмига ўтказиш		
19	Келгуси даврлар (узоқ муддатли) ҳисобига тўланган ижара тўловлари		
20	Келгуси даврлар (узоқ муддатли) ҳисобига тўланган абонент тўловлари		
21	Кечиктирилган харажатларнинг узоқ муддатли қисмини жорий қисмига ўтказиш		

5-МАВЗУ: ЖОРИЙ АКТИВЛАР ҲИСОБИ

Мақсад – Материаллар уларнинг турлари бўйича гуруҳланишини ўрганиш.

Вазифа – Материаллар ҳаракати билан боғлиқ ҳўжалик операцияларига бухгалтерия проводкасини беринг ва уларнинг мазмунини изохланг.

1-МАСАЛА

Т/ Р	Ҳўжалик муомалаларининг мазмуни	Сўётларнинг боғланиши	
		Дебет	Кредит
1	Мол етказиб берувчилардан материаллар олинди		
2	Асосий воситаларни тугатиш натижасида келиб тушган материалларнинг қиймати		
3	Таъсисчилардан уларнинг улуши ҳисобидан турли хил материалларнинг келиб тушиши		
4	Ажратилган бўлинмалар, шўба ва қарам ҳўжалик жамиятларидан материалларнинг келиб тушиши		
5	Бошқа шахслардан материалларнинг текинга олинishi		
6	Материаллар кирим қилингандан кейин аниқланган яроқсизлик (дефект) бўйича мол етказиб берувчига билдирилган даъво		
7	Транспорт-тайёрлов харажатларининг материаллар таннархига киритилиши		
8	Яроқсиз маҳсулотдан қолган материалларнинг кирим қилиниши		
9	Материалларнинг ҳақиқий таннархи бўйича кирим қилиниши (1500 сўёт қўлланилганда)		
10	Ўзида ишлаб чиқарилган материалларнинг кирим қилиниши		
11	Тўлови инкор этилган олдин билдирилган даъво суммасининг ҳисобдан чиқарилиши		
12	Асосий, ёрдамчи ишлаб чиқариш, хизмат		

	кўрсатувчи хўжаликларга материалларнинг чиқарилиши		
13	Маъмурий эҳтиёжлар учун материалларнинг берилиши		
14	Яроксиз маҳсулотни тузатиш учун материалларнинг сарфланиши		
15	Маҳсулотларни сотиш учун идишларнинг сарфланиши		
16	Четга чиқиб кетаётган материалларнинг қийматини ҳисобдан чиқариш		
17	Табиий офат натижасида йўқотилган материалларнинг ҳисобдан чиқарилиши		
18	Инвентаризация натижасида материалларнинг камомати аниқланди		
19	Тоғ-кон тайёргарлик ишларида фойдаланилган қурилиш материалларининг ҳисобдан чиқарилиши		

2-МАСАЛА.

Мақсад – материаллар ҳаракати ва ҳисобини ўрганиш.

Масалани бажариш учун маълумотлар.

“ФАЙЗ” ишлаб чиқариш корхонасининг 2018 йил 1 январь ҳолатига

баланси

Актив	Сумма (минг сўмда)	Пассив	Сумма (минг сўмда)
1. Асосий воситалар	35000	1. Устав капитали	40000
2. Материаллар	10000	2. Фойда	3000
3. Касса	100	3. Банкнинг қисқа муддатли кредити	2000
4. Ҳисоб-китоб счёти	4000	4. Ходимлар билан иш ҳақи бўйича ҳисоб китоблар	500
5. Омбордаги тайёр маҳсулот	900	5. Мол етказиб берувчилар ва пудратчилар билан ҳисоб-китоблар	4500
Баланс	50 000	Баланс	50 000

Январь ойидаги хўжалик операциялари:

1. Корхона 3 январда 1000 кг бўёқ сотиб олди, 1 кг бўёқ нархи 3700 сўмни ташкил қилади;
2. Ушбу 1 кг бўёқнинг 617 сўмини ҚҚС ташкил қилади;
3. Ташиб келтириш харажатлари 30 000 сўмни, шу жумладан ҚҚС 6 000 сўмни ташкил қилган:
4. 10 январ куни 100 кг бўёқ ишлаб чиқаришга берилди;
5. 15 январ куни етказиб берувчига бўёқ суммаси ўтказиб берилди;
6. 20 январ куни 150 кг бўёқ ишлаб чиқаришга берилди;
7. 22 январ куни ҳисобланган ҚҚС суммаси бюджетга ўтказиб берилди;
8. 25 январда ишлаб чиқаришдаги ишчиларга иш ҳақи ҳисобланди – 25 000 сўм.

Топширик:

1. Корхонанинг 1 январ ҳолати баланси маълумотларидан фойдаланиб ишчи счётлар очинг;
2. Январ ойида амалга оширилган операцияларни бухгалтерия ҳисобида акс эттиринг;
3. Корхонанинг 1 феврал ҳолатига бухгалтерия балансини тузинг.

3-МАСАЛА.

Мақсад – Материаллар уларнинг турлари бўйича гуруҳланишини ўрганиш.

Вазифа – Материаллар ҳаракати билан боғлиқ хўжалик операцияларига бухгалтерия проводкасини беринг ва уларнинг мазмунини изоҳланг.

Т/р	Хўжалик муомалаларининг мазмуни	Счётларнинг боғланиши	
		Дебет	Кредит
1	Товар моддий қийматликларини тайёрлаш ва етказиб бериш жараёнида ёрдамчи ишлаб чиқариш томонидан кўрсатилган хизматларнинг ҳисобдан чиқарилиши		
2	Мол етказиб берувчилардан материаллар олинди		
3	Мол етказиб берувчиларга материалларнинг камомад суммаси бўйича даъво билдирилди		

4	Ундирилмаган даъво суммаларининг материаллар таннархига киритилиши		
5	Товар моддий қийматликларни харид қилишда ҳисобдор шахслар томонидан тўланган суммалар		
6	Материалларни харид қилишдаги турли ташкилотларнинг хизматлари суммаси		
7	Ажратилган бўлинмалар, шўъба ва қарам хўжалик жамиятларидан келиб тушган материаллар		
8	Ўрнатиладиган асбоб ускуналар кирим қилинди		
9	Омборга келиб тушган моддий қийматликларнинг кирим қилиниши		
10	Ўстиришга ва боқувга келиб тушган ҳайвонларнинг кирим қилиниши		
11	Фарқ суммасининг ҳисобдан чиқарилиши: а) келиб тушган моддий қийматликларнинг ҳақиқий таннархи ҳисоб баҳосидан паст бўлганда; б) келиб тушган моддий қийматликларнинг ҳақиқий таннархи ҳисоб баҳоларидан юқори бўлганда;		

4-МАСАЛА.

Мақсад – Асосий ишлаб чиқариш уларнинг турлари бўйича гуруҳланишини ўрганиш.

Вазифа – Асосий ишлаб чиқариш ҳаракати билан боғлиқ хўжалик операцияларига бухгалтерия проводкасини беринг ва уларнинг мазмунини изоҳланг.

Т/р	Хўжалик муомалаларининг мазмуни	Счётларнинг боғланиши	
		Дебет	Кредит
1	Бевосита маҳсулот ишлаб чиқариш (иш бажариш, хизмат кўрсатиш)да қатнашадиган асосий воситаларнинг эскириши		
2	Маҳсулот ишлаб чиқариш, иш бажариш ва хизмат кўрсатишга тааллуқли бўлган		

	номоддий активларнинг амортизацияси		
3	Тўғри материал харажатлари маҳсулот ишлаб чиқариш, иш бажариш ва хизмат кўрсатишга ҳисобдан чиқарилди		
4	Чорвачилик маҳсулотини олиш учун ҳайвонларни сўйиш (ҳайвонлар қиймати)		
5	Материаллар қийматидаги фарқ тегишли улушларда асосий ишлаб чиқаришга ҳисобдан чиқарилди		
6	Ўзида ишлаб чиқарилган ярим тайёр маҳсулотларни қайта ишлаш учун асосий ишлаб чиқариш цехларига чиқариш		
7	Ёрдамчи цехларнинг харажатларини асосий ишлаб чиқаришнинг маҳсулоти ва хизматлари таннархига киритиш		
8	Умумишлабчиқариш харажатларининг асосий ишлаб чиқариш маҳсулоти ва хизматларининг таннархига киритилиши		
9	Яроқсиз маҳсулотлар ҳисобига йўқотишлар асосий ишлаб чиқариш маҳсулоти ва хизматларлари таннархига киритилди		
10	Илгари келгуси давр харажатлари сифатида акс эттирилган харажатларнинг тегишли улуши маҳсулот таннархига олиб борилди		
11	Кирим қилинган тайёр маҳсулотнинг омордан цехларга қайта ишлаш ва ҳоказо учун қайтарилиши		
12	Товарлар қайта ишлашга берилди		
13	Ишлаб чиқариш учун бевосита цехларга келиб тушадиган моддий қийматликлар ва хизматлар олинди		
14	Қондирилмаган даъволар суммаси асосий ишлаб чиқариш маҳсулотлари, иш ва хизматларининг таннархига киритилди		
15	Асосий ишлаб чиқаришдаги суғурта харажатлари		
16	Асосий ишлаб чиқариш харажатлари бўйича мақсадли давлат жамғармаларига ажратмалар		
17	Асосий ишлаб чиқариш ходимларига меҳнат ҳақи тўлаш бўйича суммалар ҳисобланди		

18	Ҳисобдор шахслар томонидан амалга оширилган асосий ишлаб чиқариш харажатлари		
19	Асосий ишлаб чиқариш цехларига турли корхоналарга улар томонидан кўрсатилган хизматлар учун қарзлар		
20	Ажратилган бўлинмалар, шўба ва қарам хўжалик жамиятларининг асосий ишлаб чиқариш эҳтиёжларга қилган харажатлари		
21	Асосий цехларда аниқланган тугалланмаган ишлаб чиқаришнинг ортиқчалари кирим килинди		
22	Материалларнинг асосий ишлаб чиқаришдан қайтарилиши; ўзида ишлаб чиқарилган материаллар, шунингдек қайтариладиган чиқиндиларнинг кирим қилиниши		
23	Ҳайвонларни ўстириш ва бўрдокига боқиш бўйича жорий харажатларнинг ҳайвонлар таннархига (ўсиш ва ортган вазнининг) киритилиши; ҳайвонлар наслининг акс эттирилиши		
24	Тугалланмаган маҳсулотни қайта баҳолаш: а) кийматининг оширилиши б) кийматининг камайтирилиши		
25	Ўзида ишлаб чиқарилган ярим тайёр маҳсулотлар операциялараро омборларга кирим килинди (ярим тайёр маҳсулот ҳолида)		
26	Асосий ишлаб чиқаришда аниқланган тўғриланмайдиган яроқсиз маҳсулотдан йўқотишлар ҳисобдан чиқарилди		
27	Маҳсулотни ҳақиқий таннарх бўйича ишлаб чиқариш		
28	Савдо ва таъминот корхоналарида ўзида ишлаб чиқарган товарларнинг (қайта ишлашдаги ва хоказо) кирим қилиниши		
29	Асосий цехларда бажарилган иш ёки кўрсатилган хизматларнинг сотилиши; тугалланган ва буюртмачи томонидан қабул қилинган ишларнинг босқичлари бўйича		

	харажатлар суммасининг ҳисобдан чиқарилиши		
30	Бошқа чиқиб кетган (текинга бериш ва бошқалар) маҳсулот таннархининг ҳисобдан чиқарилиши		
31	Табийй офатлар, ёнғин ва шу кабилар натижасида тугалланмаган ишлаб чиқаришдаги йўқотишлар ҳисобдан чиқарилди		
32	Асосий ишлаб чиқаришда аниқланган моддий қийматликларнинг камомади		

4-МАСАЛА.

Мақсад – Тайёр маҳсулотлар уларнинг турлари бўйича гуруҳланишини ўрганиш.

Вазифа – Тайёр маҳсулотлар ҳаракати билан боғлиқ хўжалик операцияларига бухгалтерия проводкасини беринг ва уларнинг мазмунини изоҳланг.

Т/р	Хўжалик муомалаларининг мазмуни	Счётларнинг боғланиши	
		Дебет	Кредит
1	Асосий, ёрдамчи цехлардан, хизмат кўрсатувчи хўжаликлардан тайёр маҳсулотларнинг кирим қилиниши		
2	Тайёр маҳсулотларни ҳисобнинг ярим тайёр усулида кирим қилиш		
3	Тайёр маҳсулотларнинг кўрғазмадан омборга кирим қилиниши		
4	Тайёр маҳсулотни қайта баҳолаш а) қийматининг оширилиши б) қийматининг камайтирилиши		
5	Инвентаризация натижасида аниқланган ортиқча тайёр маҳсулотлар		
6	Ички эҳтиёжлар учун тайёр маҳсулотларнинг ишлатилиши, тайёр маҳсулотларнинг цехларга қайта ишлов бериш ва бошқалар учун қайтарилиши		

7	Тайёр маҳсулот омборидан маҳсулотлар яроксиз маҳсулотларни тузатиш учун берилди		
8	Инвентаризация натижасида аниқланган камомад, агар айбдор шахс аниқланмаган бўлса		
9	Келгуси давр харажатлари таркибида юритиладиган харажатларга тайёр маҳсулотларнинг ишлатилиши		
10	Тайёр маҳсулотларнинг кўргазмага берилиши		
11	Сотилган тайёр маҳсулотнинг таннархини ҳисобдан чиқариш.		
12	Тайёр маҳсулотларнинг молиявий қуйилмалар (шу жумладан кимматли қоғозлар) ҳисобига берилиши		
13	Инвентаризация натижасида моддий жавобгар шахснинг айби бўйича камомаднинг аниқланиши		
14	Тайёр маҳсулотларнинг ажратилган бўлинмалардан келиб тушиши		
15	Тайёр маҳсулотларнинг ажратилган бўлинмаларга берилиши		
16	Тайёр маҳсулотларнинг текинга берилиши		

5-МАСАЛА.

Мақсад – Товарлар уларнинг турлари бўйича гуруҳланишини ўрганиш.

Вазифа – Товарлар ҳаракати билан боғлиқ хўжалик операцияларига бухгалтерия проводкасини беринг ва уларнинг мазмунини изоҳланг.

Т/р	Хўжалик муомалаларининг мазмуни	Счётларнинг боғланиши	
		Дебет	Кредит
1	Савдо корхоналарининг асосий ва ёрдамчи ишлаб чиқаришдан қайта ишлаш жараёнида олинган товарларни кирим		

	қилиш		
2	Товарларни ҳисобдор сумма ҳисобидан сотиб олиш		
3	Мол етказиб берувчилардан товарлар олинди		
4	Ажратилган бўлинмалар, шўъба ва қарам хўжалик жамиятларидан товарлар ва прокат буюмларининг келиб тушиши		
5	Устав капиталига улуш сифатида келиб тушган товарларнинг кирим қилиниши		
6	Товарларни қайта баҳолаш а) қийматининг оширилиши б) қийматининг камайтирилиши		
7	Текинга олинган товарларни кирим қилиш		
8	Инвентаризация натижасида аниқлан-ган ортиқча товарлар ва идишлар		
9	Илгари товар сифатида кирим қилинган моддий қийматликларнинг материаллар таркибига киритиш ёки товарларни ўз эҳтиёжлари учун олинган материаллар сифатида кирим қилиш		
10	Яроқсиз ҳолга келган прокат буюмларини ҳисобдан чиқариш		
11	Товарлар қайта ишлашга берилди		
12	Инвентаризация натижасида аниқланган камомад, агар айбдор шахс аниқланмаган бўлса		
13	Молиявий қўйилмалар ҳисобига (шу жумладан, қимматли қоғозлар учун тўлов ҳисобига) товарларнинг берилиши		
14	Сотилган товарларнинг таннаrxини ҳисобдан чиқариш		
15	Инвентаризация натижасида моддий жавобгар шахс айби билан аниқланган камомад		
16	Ажратилган бўлинмаларга товарлар-нинг берилиши		

6-МАВЗУ: МЕХНАТ ВА ИШ ҲАҚИ ҲИСОБИ

1-МАСАЛА.

Мақсад – иш ҳақи ҳисоблаш ва ҳисобга олиш тартибини ўрганиш. (Вақтбай-мукофотлаш шакли). Ушбу мукофотлаш шакли тариф ставкалари бўйича иш ҳақи (маош)дан ташқари қўшимча равишда корхонада ишлаб чиқилган ходимларни мукофотлаш тўғрисидаги низом, жамоа шартномаси ёки корхона раҳбарларининг буйруғи (фармойиши) асосида айрим микдор ва сифат кўрсаткичларига эришганлиги учун мукофот берилади.

Масалани бажариш учун маълумотлар.

Тикувчи 2018 йил март ойида 24 смена ишлади. Олти соатлик иш кунининг тариф ставкаси - 15 650 сўм. Болалар ассортименти буюмларини тикиш бўйича режани бажарганлиги учун иш ҳақидан 12% микдорида мукофот, ортиғи билан бажаришнинг ҳар бир фоизи учун эса иш ҳақининг 0,7%и тўланади. Тикувчи томонидан ой учун режа 105%га бажарилган. Иш ҳақи 375600 сўмни ташкил қилади

Топшириқ:

1. Тикувчининг март ойидаги иш ҳақини ҳисобланг;
2. Тикувчининг март ойидаги умумий иш ҳақини ҳисобланг;
3. Ушбу ҳисобланган суммага бухгалтерия ўтказмасини беринг.

2-МАСАЛА

Мақсад – иш ҳақи ҳисоблаш ва ҳисобга олиш тартибини ўрганиш. (Ишбай-мукофот шакли) Ушбу мукофотлаш шакли меҳнатга ҳақ тўлашнинг ишбай шаклида энг кўп тарқалган тизим ҳисобланади. Ишбай-мукофот шаклида бевосита ишбай нархдан ташқари, қўшимча тарикасида белгиланган кўрсаткичларни (иш сифати, тезкорлиги, мижозлар томонидан асосланган шикоятларнинг йўқлиги) бажарилиши ёки оширилиб бажарилиши учун мукофот берилади. Мукофотлар ҳақиқатда ишланган вақт учун ишбай иш ҳақи асосида тўланади.

Масалани бажариш учун маълумотлар.

Чилангар бир ойда 120 дона маҳсулотга ишлов беради, маҳсулотга меҳнат сарфи – 1,7 киши/соати, нархи – 4550 сўм, ишлаб чиқариш меъёрини бажарганлик учун ишбай иш ҳақининг 5%и, ва меъёридан

ортик бажаришнинг ҳар бир фоизи учун ишбай иш ҳақининг 1%и миқдориди мукофот кўзда тутилган. Чилангар 8 соатдан 24 смена ишлади. Бевосита ишбай иш ҳаққи 546000 сўмни ташкил қилади. (4550*120)

Топширик:

1. Чилангарнинг бир ойлик иш ҳақини ҳисобланг;
2. Ушбу ҳисобланган суммага бухгалтерия ўтказмасини беринг.

3-МАСАЛА.

Мақсад – иш ҳақи ҳисоблаш ва ҳисобга олиш тартибини ўрганиш. (Ишбай-прогрессив тизими) Ушбу тизимда ишчиларнинг иш ҳаққи белгиланган бошланғич меъёр (база) чегарасида бўлса бевосита ишбай нархларда, меъёрдан юқори бўлса – оширилган ишбай нархларда тўланади. Ишбай нархларнинг оширилиши ҳар бир алоҳида махсус шкаторт бўйича белгиланади. Масалан: бошланғич меъёр 1дан 10% гача ошириб бажарилганда ишбай нарх 30%га, 10дан 30%гачаси – 50%га оширилади ва хоказо. Ишбай-прогрессив тизим бўйича қўшимча тўловлар тўлашнинг энг универсал усуллари қуйидагилар ҳисобланади:

-Бирча бажарилган иш ҳажми учун бевосита нархларда тўланадиган иш ҳақининг бир қисми аниқланади;

-Олинган миқдор қилинган ишнинг ошириб бажарилган меъёри фоизига ва ишбай нархнинг ортиб бориш коэффициентига (коэффициент амалдаги прогрессив амалдаги прогрессив ҳақ тўлаш шартасидан олинади) кўпайтирилади.

Масалани бажариш учун маълумотлар.

Асосий ишлаб чиқариш ходими ойига 300 бирлик маҳсулот тўйибди. Маҳсулот бирлиги учун ишбай нарх 250 бирликкача – 5250 сўмни, 250 дан 300 бирлик атрофида – 5700 сўмни, 300 дан 330 бирлик атрофида эса – 5850 сўмни ташкил этади.

Топширик:

1. Ишчининг бир ойлик иш ҳақини ҳисобланг;
2. Ушбу ҳисобланган суммага бухгалтерия ўтказмасини беринг.

4-МАСАЛА.

Мақсад – иш ҳақи ҳисоблаш ва ҳисобга олиш тартибини ўрганиш. (Лавозимий маош тўлаш)

Лавозимий маош- тўлик ишланган ой учун иш ҳақкининг миқдори. Одатда, лавозимий маошлар меҳнатга вақтбай маош тўланадиган ходимларга белгиланади. Лавозимий маош тўлашда ходимнинг иш ҳаққи у ҳақиқатда ишлаган вақт ва лавозимий маош (тариф сеткасида) келиб чиқиб белгиланади. Белгиланган ойда барча иш кунларида ишланганда тўлик иш ҳаққи тўланади.

Масалани бажариш учун маълумотлар.

Бухгалтер-кассир учун ойига 800.000 сўм миқдоридида маош белгиланган, у ойдаги барча иш кунларида ишлаган тақдирда тўлик берилади. Агар барча иш кунларида ишланмаган бўлса, унда иш ҳаққи ҳақиқатда ишланган вақт учун тўланади. Июнда у тўлик 23 иш куни, июлда эса белгиланган 24 иш кунидан 10 кун ишлаган.

5- МАСАЛА.

Мақсад – иш ҳақи ҳисоблаш ва ҳисобга олиш тартибини ўрганиш. (Ходимларни мукофотлаш)

Ходимларни мукофотлаш тизимида қуйидаги қисмлар белгиланиши ва бир-бирига боғланиши лозим:

- Мукофотлаш кўрсаткичлари;
- Мукофотлаш шартлари;
- Мукофотлар миқдори;
- Мукофотланувчи ходимлар доираси;
- Мукофотлашнинг даврийлиги.

Қуйидагилар ишловчиларнинг тоифалари бўйича мукофотлаш тизимлари энг кўп тарқалган тизимлар ҳисобланади:

- Корхона раҳбарлари – бутун корхонадаги иш натижалари учун;
- Корхона бошқарув аппаратининг ходимлари – бошқарув аппаратининг аниқ таркибий бўлинмаси фаолиятининг якунлари ва (ёки) ходим меҳнатининг индивидуал кўрсаткичларини ҳисобга олган ҳолда бутун корхона ишининг натижалари учун;
- Корхона цехлари, участкалари ва бошқа бўлинмаларининг ходимлари – бу бўлинмалар ишининг натижалари учун (бутун корхона ишининг умумий натижаларидан қаятий назар), ходимлар меҳнатининг индивидуал кўрсаткичларини ҳисобга олган ҳолда.

Масалани бажариш учун маълумотлар.

Жамоа шартномасининг шартларида корхона ойлик ишлаб чиқариш режасини бажарган тақдирда иш ҳақининг 25%и миқдоридида ҳар ойда мукофот пули тўлаш назарда тутилган.

Ходимга 600.000 сўм маош тайинланган.

Ҳисобланаётган ойда ходим 15 иш куни ишлаган (20 кундан).

Иш ҳақи ҳисоб-китоби:

Ходимга:

-Иш ҳақи – 450.000 сўм ($600.000:20 \text{ кун} * 15 \text{ кун}$);

-Мукофот – 112500 сўм ($450.000 \text{ сўм} * 25\%$) тўланди.

Бир ойлик иш ҳақининг миқдори 562500 сўмни ташкил қилди. ($450.000 + 112500$)

6- МАСАЛА.

Мақсад – иш ҳақи ҳисоблаш ва ҳисобга олиш тартибини ўрганиш. (Ходимларни мукофотлаш)

Масалани бажариш учун маълумотлар.

Маҳсулот бирлигининг нархи – 4000сўм. Корхонада қабул қилинган мукофотлаш тўғрисидаги низомга биноан маҳсулотни тайёрлашда яроқсиз маҳсулотлар бўлмаган ҳолда ходимга иш ҳақининг 10%и миқдорида мукофот тўланади.

Ишчи бир ойда 100 бирлик маҳсулот тайёрлади.

Ходимга:

-Иш ҳақи - 400.000 сўм. ($4000 * 100\%$)

-Мукофот – 40.000 сўм. ($400.000 * 10\%$)

7- МАСАЛА.

Мақсад – иш ҳақи ҳисоблаш ва ҳисобга олиш тартибини ўрганиш. (Ходимларни мукофотлаш)

Масалани бажариш учун маълумотлар.

Ишчи иш меъерини 110%га бажарди. Унинг бир ойлик ишбай ишҳақи 600.000 сўмни ташкил қилди. Корхонада қабул қилинган мукофотлаш тўғрисидаги низомга биноан иш меъери оширилиб бажарилган тақдирда ходимга иш ҳақининг 20%и миқдорида мукофот тўланади.

Ходимга:

-Ишбай нархлар бўйича иш ҳақи – 600.000 сўм.

-Мукофот - 12.000 сўм. ($600.000 * 20\%$) миқдорда ҳисобланди.

-Ой учун иш ҳақи – 612.000 сўм. ($600.000 + 12.000$)

**7-МАВЗУ: КИЧИК ТАДБИРКОРЛИК СУБЪЕКТЛАРИ
ТОМОНИДАН СОДДАЛАШТИРИЛГАН ТАРТИБДА ҲИСОБ
ЮРИТИШ ВА ХИСОБОТЛАР ТУЗИШ**

1-МАСАЛА.

Мақсад – материаллар ҳаракати ва ҳисобини ўрганиш.

Масалани бажариш учун маълумотлар.

“ЗИРОАТКОР” фермер хўжалигининг 2019 йил 1 январь ҳолатига
баланси

Актив	Сумма (минг сўмда)	Пассив	Сумма (минг сўмда)
1. Асосий воситалар	35000	1. Устав капитали	40000
2. Материаллар	10000	2. Фойда	3000
3. Касса	100	3. Банкнинг қисқа муддатли кредити	2000
4. Ҳисоб-китоб счёти	4000	4. Ходимлар билан иш ҳақи бўйича ҳисоб китоблар	500
5. Омбордаги тайёр маҳсулот	900	5. Мол етказиб берувчилар ва пудратчилар билан ҳисоб-китоблар	4500
Баланс	50 000	Баланс	50 000

Январь ойидаги хўжалик операциялари:

1. Фермер хўжалиги 3 январда 2000 кг минерал ўғит сотиб олди, 1 кг минерал ўғитнинг нархи 4000 сўмни ташкил қилади;
2. Ташиб келтириш харажатлари 30 000 сўмни ташкил қилади.
4. 10 январ куни 300 кг бўёк ишлаб чиқаришга берилди:
5. 15 январ куни етказиб берувчига бўёк суммаси ўтказиб берилди:
6. 20 январ куни 450 кг бўёк ишлаб чиқаришга берилди:
7. 25 январда ишлаб чиқаришдаги ишчиларга иш ҳақи ҳисобланди – 25 000 сўм.

Топширик:

1. Фермер хўжалигининг 1 январ ҳолати баланси маълумотларидан фойдаланиб ишчи сўётлар очинг:

2. Январ ойида амалга оширилган операцияларни бухгалтерия ҳисобида акс эттиринг:

3. Фермер хўжалигининг 1 феврал ҳолатига бухгалтерия балансини тузинг.

2-МАСАЛА.

Мақсад – Фермер хўжаликларида қўлда ва механизация ёрдамида бажариладиган ишлар кетма-кетлиги материаллар ва ҳисобини ўрганиш.

Масалани бажариш учун маълумотлар

Қўлда бажариладиган ишлар учун технологик харита (пахтачилик)

№	Ишлар номи	Бажариладиган сана	Меҳнат, соатларда	Иш ҳақи ставкаси	Суммаси	Изоҳ
1.	Яхоб суви					
2.	Қўлда ер текислаш					
3.	1-суғориш					
4.	Яганалаш					
5.	1-чопиқ					
6.	Ола экиш					
7.	2-суғориш					
8.	Ўтоқ қилиш					
9.	Биологик ҳимоя					
10.	3-суғориш					
11.	Чеканка					
12.	Пахта териш					
13.	Юклаш ва жўнатиш					
14.	Ғўзапоядан тозалаш					
15.	Бошқалар					
	ҲАММАСИ					

Механизациялашган ишлар учун технологик харита (пахтачилик)

№	Иш турлари	Сана	Иш ҳақи			Машина соат			Ўқилғи			Минерал ўғитлар			Ҳаражатла	Изоҳ
			соат	ставка	сумма	соат	ставка	сумма	миқдори	Нархи	Сумма	миқдори	Нархи	Сумма		
1	Ер хайдаш															
2	Боронолаш															
3	Ерни текислаш															
4	Очар олиш															
5	Ерни текислаш ва зичлаш															
6	Чигит экиш															
7	1-культи вация															
8	2-культи вация															
9	1-ўғитлаш															
10	2-ўғитлаш															
11	Чеканка															
12	Дефоляция															
13	Пахтани ташиш															
14	Бошқа ишлар															
15	Жами															

3-МАСАЛА.

Мақсад – Фермер хўжалиklarининг умумий характердаги харажатларини таснифлаш ва уларнинг ҳисобини ўрганиш.

Масалани бажариш учун маълумотлар

Фермер хўжалигининг умумий характердаги харажатлари технологик харита

№	Иш турлари	Сана	Иш хақи			Машина-соат			Ўқилғи			Харажатлар жами	Изоҳ
			соат	ставка	сумма	соат	ставка	сумма	соат	ставка	сумма		
1.	Дала шийпонини асраш харажатлари												
2.	Омборхона харажатлари												
3.	Техника ременти												
4.	Бошқариш харажатлари												
5.	Солиқлар												
6.	Бошқа мажбурий тўловлар												
	ҲАММАСИ												

4-МАСАЛА.

Мақсад – Фермер хўжалиklarининг даромадлари режаси ва уларнинг ҳисобини ўрганиш.

Масалани бажариш учун маълумотлар

Фермер хўжалиklarининг даромадлар режаси

№	Даромадлар турлари	Миқдори	Нархи	Суммаси	Изоҳ
1.	Пахта сотишдан тушган тушум				
2.	Ғалла сотишдан тушган тушумлар				
3.	Бошқа экин турлари бўйича тушумлар				
4.	Кўрсатилган хизматлар ва бажарилган ишлар бўйича даромадлар				
5.	Бошқа даромадлар				
	ЖАМИ				

5-МАСАЛА.

Мақсад – Фермер хўжалиklarининг харажатлари режаси ва уларнинг ҳисобини ўрганиш.

Масалани бажариш учун маълумотлар

Фермер хўжалиklarининг харажатлар режаси

№	Харажатлар гуруҳлари	Миқдори	Нархи	Суммаси	Изоҳ
1.	Уруғлик				
	А) пахта				
	Б) буғдой				
2.	Ёкилғи				
3.	Минерал ўғитлар				
4.	Иш ҳақи				
5.	Ижтимоий суғурта				
6.	Зараркундаларга қарши кураш харажатлари				
7.	Асосий воситалар амортизацияси				
8.	Бошка харажатлар				
	ЖАМИ				

6-МАСАЛА.

Мақсад – Фермер хўжалиklarининг харажатлари режаси ва уларнинг ҳисобини ўрганиш.

Масалани бажариш учун маълумотлар

Фермер хўжалиklarининг меҳнат режаси

№	Меҳнат турлари	Микдори	Изоҳ
1.	Режа бўйича жами меҳнат сарфлари (соат)		
2.	Хўжаликдаги ходимлар сони (киши)		
3.	Фермер хўжалиklarидаги ходимлар иш вақти фонди (киши/соат)		
4.	Ортиқча (камомад)		
	ЖАМИ		

7-МАСАЛА

Мақсад – Фермер хўжалиklarининг техника воситалари таъминланганлик дараси ва уларнинг ҳисобини ўрганиш.

Масалани бажариш учун маълумотлар

Фермер хўжалиklarининг техника воситалари режаси

№	Техника воситалари	Сони	Техника воситасининг иш соатлари фонди	Режадаги иш соатлари	Ортиқчалиги (камомади)
1.	Ҳайдов тракторлари				
2.	Чопик тракторлари				
3.	Транспорт воситалари				
4.	Ўрим тракторлари				
	ЖАМИ				

8-МАСАЛА.

Мақсад – Фермер хўжалиklarининг пул тушумлари ва пул чиқимлари ва уларнинг ҳисобини ўрганиш.

Масалани бажариш учун маълумотлар

Фермер хўжалиklarининг пул тушумлари ва пул чиқимлари ойлар бўйича режаси

	Кириш	Суммаси	Чиқим	Суммаси
Йил бошига қолдик				
Январ				
Феврал				
Март				
Апрел				
Май				
Июнь				
Июль				
Август				
Сентябрь				
Октябрь				
Ноябрь				
Декабрь				
Йил охирига қолдик				

9-МАСАЛА.

Мақсад – Фермер хўжалиklarининг маҳсулот таннарни режаси ва уларнинг ҳисобини ўрганиш.

Масалани бажариш учун маълумотлар

Фермер хўжалиklarининг маҳсулот таннарни режаси
(1 тонна пахта хом ашёсн учун)

№	Кўрсаткичлар	Микдори	Нархи	Суммаси	Изох
1.	Уруғлик				
2.	Меҳнат ҳақи				
3.	Ижтимоий суғурта				
4.	Ёқилғи мойлаш материаллар				
5.	Минерал ўғитлар				
6.	Амортизация				
7.	Бошқалар				

10-МАСАЛА.

Мақсад – Фермер хўжалиklarининг молиявий натижалар тўғрисидаги ҳисобот ва уларнинг ҳисобини ўрганиш.

Масалани бажариш учун маълумотлар

Фермер хўжалиklarининг молиявий натижалар тўғрисидаги
ҳисобот лойиҳаси

№	Кўрсаткичлар	Суммаси	Изох
8.	Маҳсулот сотишдан соф тушум		
9.	Маҳсулот ишлаб чиқариш таннарни		
10.	Ялли фойда (1к-2к)		
11.	Давр харажатлари		
12.	Асосий фаолият фойдаси (3к-4к)		
13.	Молиявий харажатлар		
14.	Умумхўжалик фаолияти фойдаси (5к-6к)		
15.	Фавқулудда зарарлар		
16.	Фойда (7к-8к)		

8-МАВЗУ: ХЎЖАЛИК ЮРИТУВЧИ СУБЪЕКТЛАР МОЛИЯВИЙ- ХЎЖАЛИК ФАОЛИЯТИНИНГ БУХГАЛТЕРИЯ ҲИСОБИ СЧЕТЛАР РЕЖАСИНИ ҚўЛЛАШ БЎЙИЧА ЙЎРИҚНОМА

1-МАСАЛА.

Мақсад – Хўжалик юритувчи субъектлар молиявий-хўжалик фаолиятининг бухгалтерия ҳисоби счетлар режасини таснифланиши ва гурухланишини ўрганиш.

Масалани бажариш учун маълумотлар

Хўжалик юритувчи субъектлар молиявий-хўжалик фаолиятининг бухгалтерия ҳисоби счетлар режасини қўллаш бўйича йўриқноманинг биринчи қисмининг (Узоқ муддатли активлар) биринчи бўлими, (Асосий воситалар, номоддий ва бошқа узоқ муддатли активлар) учинчи парагрфдаги Узоқ муддатли ижара шартномаси бўйича олинган асосий воситаларни ҳисобга олувчи счётлар (0310)ни таснифланг ва ушбу счётни бошқа счётлар билан ўзаро боғланишини ифодаланг.

Т/р	Хўжалик муомалаларининг мазмуни	Счётларнинг боғланиши	
		Дебет	Кредит
1	Узоқ муддатли ижара шартномаси бўйича асосий воситаларнинг келиб тушиши		
2	Узоқ муддатли ижара шартномаси бўйича олинган асосий воситаларнинг хусусий асосий воситалар таркибига ўтказилиши. Бир вақтнинг ўзида эскириш суммасининг ўтказилиши		
3	Узоқ муддатли ижара шартномасининг муддати тугагунига қадар ижарага берувчига қайтарилган объектга ҳисобланган эскириш суммаси		
4	Узоқ муддатли ижара шартномасининг муддати тугагунига қадар ижарага берувчига қайтарилган объектлар бўйича		

	узок муддатли ижара шартномаси бўйича тўланмай қолган қолдиқнинг: жорий қисмига узок муддатли қисмига		
5	Узок муддатли ижара шартномаси бўйича олинган асосий воситаларни қайта баҳолаш: а) қийматининг оширилиши б) қийматининг камайтирилиши		

2-МАСАЛА.

Мақсад – Хўжалик юритувчи субъектлар молиявий-хўжалик фаолиятининг бухгалтерия ҳисоби счетлар режасини таснифланиши ва гурухланишини ўрганиш.

Масалани бажариш учун маълумотлар

Хўжалик юритувчи субъектлар молиявий-хўжалик фаолиятининг бухгалтерия ҳисоби счетлар режасини қўллаш бўйича йўриқноманинг биринчи қисмининг (Узок муддатли активлар) биринчи бўлими, (Асосий воситалар, номоддий ва бошқа узок муддатли активлар) олтинчи параграфдаги Узок муддатли инвестицияларни ҳисобга олувчи счётлар (0600)ни таснифланг ва ушбу счетни бошқа счетлар билан ўзаро боғланишини ифодаланг.

Т/р	Хўжалик муомалаларининг мазмуни	Счётларнинг боғланиши	
		Дебет	Кредит
1	Сотувчи корхонага асосий воситаларни бериш йўли билан қимматли қоғозларни харид қилиш		
2	Сотувчи корхонага номоддий активлар ва материаллар бериш йўли билан қимматли қоғозларни харид қилиш		
3	Сотувчи корхонага маҳсулот, товар, иш, хизматларни бериш йўли билан қимматли		

	қоғозларни харид қилиш		
4	Сотувчи корхонага ўрнатиладиган асбоб-ускуналарни бериш йўли билан қимматли қоғозларни харид қилиш		
5	Қимматли қоғозлар узок муддатли инвестициялар сифатида текинга олинганда		
6	Бошқа корхоналарнинг қимматли қоғозлари харид қилинганда		
7	Дебиторлик қарзлари ҳисобига қимматли қоғозларнинг харид қилиниши		
8	Қисқа муддатли инвестициялар таркиби ўзгартирилганда (реструктуризация)		
9	Таъсисчиларнинг корхона устав капиталига уларнинг улуши сифатида берилган қимматли қоғозларнинг қиймати		
10	Корхона қимматли қоғозларга тегишли ҳуқуқлар унга ўтганлиги тўғрисида гувоҳнома олди		
11	Қимматли қоғозларнинг харид ва номинал қийматлари ўртасидаги фарқ: а) номинал қиймати харид қийматидан юқори б) харид қиймати номинал қийматдан юқори		
12.	Чет эл валютасидаги узок муддатли инвестициялар билан боғлиқ операциялар бўйича курс фарқлари: Ижобий Салбий		
13	Узок муддатли инвестицияларни: а) шўъба хўжалик жамиятларида; б) қарам хўжалик жамиятларида; в) чет эл капитали мавжуд бўлган корхоналарда акс эттириш.		
14	Узок муддатли инвестициялар сифатида ҳисобга олинган қимматли қоғозларнинг		

	қопланиши (сотиб олинishi)		
15	Узоқ муддатли инвестициялар сифатида ҳисобга олинган қимматли қоғозларнинг сотилиши		

3-МАСАЛА.

Мақсад – Хўжалик юритувчи субъектлар молиявий-хўжалик фаолиятининг бухгалтерия ҳисоби счетлар режасини таснифланиши ва гуруҳланишини ўрганиш.

Масалани бажариш учун маълумотлар

Хўжалик юритувчи субъектлар молиявий-хўжалик фаолиятининг бухгалтерия ҳисоби счетлар режасини қўллаш бўйича йўриқноманинг иккинчи қисмининг (Жорий активлар) иккинчи бўлими, (Товар-моддий захиралар) биринчи параграфдаги Материалларни ҳисобга олувчи счётлар (1000)ни таснифланг ва ушбу счетни бошқа счетлар билан ўзаро боғланишини ифодаланг.

Т/р	Хўжалик муомалаларининг мазмуни	Счётларнинг боғланиши	
		Дебет	Кредит
1	Мол етказиб берувчилардан материаллар олинди		
2	Асосий воситаларни тугатиш натижасида келиб тушган материалларнинг қиймати		
3	Таъсисчилардан уларнинг улуши ҳисобидан турли хил материалларнинг келиб тушиши		
4	Ажратилган бўлинмалар, шўъба ва қарам хўжалик жамиятларидан материалларнинг келиб тушиши		
5	Бошқа шахслардан материалларнинг текинга олинishi		
6	Материаллар қирим қилингандан кейин аниқланган яроқсизлик (дефект) бўйича мол етказиб берувчига билдирилган даъво		

7	Транспорт-тайёрлов харажатларининг материаллар таннархига киритилиши		
8	Яроқсиз маҳсулотдан қолган материалларнинг кирим қилиниши		
9	Материалларнинг ҳақиқий таннархи бўйича кирим қилиниши (1500 счёт қўлланилганда)		
10	Ўзида ишлаб чиқарилган материалларнинг кирим қилиниши		
11	Тўлови инкор этилган олдин билдирилган даъво суммасининг ҳисобдан чиқарилиши		
12	Асосий, ёрдамчи ишлаб чиқариш, хизмат кўрсатувчи хўжаликларга материалларнинг чиқарилиши		
13	Маъмурий эҳтиёжлар учун материалларнинг берилиши		
14	Яроқсиз маҳсулотни тузатиш учун материалларнинг сарфланиши		
15	Маҳсулотларни сотиш учун идишларнинг сарфланиши		
16	Четга чиқиб кетаётган материалларнинг қийматини ҳисобдан чиқариш		
17	Табиий офат натижасида йўқотилган материалларнинг ҳисобдан чиқарилиши		
18	Инвентаризация натижасида материалларнинг камомади аниқланди		
19	Тоғ-кон тайёргарлик ишларида фойдаланилган қурилиш материалларининг ҳисобдан чиқарилиши		

4-МАСАЛА.

Мақсад – Хўжалик юритувчи субъектлар молиявий-хўжалик фаолиятининг бухгалтерия ҳисоби счётлар режасини таснифланиши ва гуруҳланишини ўрганиш.

Масалани бажариш учун маълумотлар

Хўжалик юритувчи субъектлар молиявий-хўжалик фаолиятининг бухгалтерия ҳисоби счетлар режасини қўллаш бўйича йўриқноманинг иккинчи қисмининг (Жорий активлар) иккинчи бўлими, (Товар-моддий захиралар) бешинчи параграфдаги Асосий ишлаб чиқаришни ҳисобга олувчи счетлар (2000)ни таснифланг ва ушбу счетни бошқа счетлар билан ўзаро боғланишини ифодаланг.

Т/ Р	Хўжалик муомалаларининг мазмуни	Счётларнинг боғланиши	
		Дебет	Кредит
1	Бевосита маҳсулот ишлаб чиқариш (иш бажариш, хизмат кўрсатиш)да қатнашадиган асосий воситаларнинг эскириши		
2	Маҳсулот ишлаб чиқариш, иш бажариш ва хизмат кўрсатишга тааллуқли бўлган номоддий активларнинг амортизацияси		
3	Тўғри материал харажатлари маҳсулот ишлаб чиқариш, иш бажариш ва хизмат кўрсатишга ҳисобдан чиқарилди		
4	Чорвачилик маҳсулотини олиш учун ҳайвонларни сўйиш (ҳайвонлар қиймати)		
5	Материаллар қийматидаги фарқ тегишли улушларда асосий ишлаб чиқаришга ҳисобдан чиқарилди		
6	Ўзида ишлаб чиқарилган ярим тайёр маҳсулотларни қайта ишлаш учун асосий ишлаб чиқариш цехларига чиқариш		
7	Ёрдамчи цехларнинг харажатларини асосий ишлаб чиқаришнинг маҳсулоти ва хизматлари таннархига киритиш		
8	Умумишлабчиқариш харажатларининг асосий ишлаб чиқариш маҳсулоти ва хизматларининг таннархига киритилиши		

9	Яроксиз маҳсулотлар ҳисобига йўқотишлар асосий ишлаб чиқариш маҳсулоти ва хизматларлари таннархига киритилди		
10	Илгари келгуси давр харажатлари сифатида акс эттирилган харажатларнинг тегишли улуши маҳсулот таннархига олиб борилди		
11	Кирим қилинган тайёр маҳсулотнинг омбордан цехларга қайта ишлаш ва ҳоказо учун қайтарилиши		
12	Товарлар қайта ишлашга берилди		
13	Ишлаб чиқариш учун бевосита цехларга келиб тушадиган моддий қийматликлар ва хизматлар олинди		
14	Қондирилмаган даъволар суммаси асосий ишлаб чиқариш маҳсулотлари, иш ва хизматларининг таннархига киритилди		
15	Асосий ишлаб чиқаришдаги суғурта харажатлари		
16	Асосий ишлаб чиқариш харажатлари бўйича мақсадли давлат жамғармаларига ажратмалар		
17	Асосий ишлаб чиқариш ходимларига меҳнат ҳақи тўлаш бўйича суммалар ҳисобланди		
18	Ҳисобдор шахслар томонидан амалга оширилган асосий ишлаб чиқариш харажатлари		
19	Асосий ишлаб чиқариш цехларига турли корхоналарга улар томонидан кўрсатилган хизматлар учун қарзлар		
20	Ажратилган бўлинмалар, шўба ва қарам хўжалик жамиятларининг асосий ишлаб чиқариш эҳтиёжларга қилган харажатлари		
21	Асосий цехларда аниқланган тугалланмаган ишлаб чиқаришнинг ортиқчалари кирим		

	килинди		
22	Материалларнинг асосий ишлаб чиқаришдан қайтарилиши; ўзида ишлаб чиқарилган материаллар, шунингдек қайтариладиган чиқиндиларнинг кирим қилиниши		
23	Ҳайвонларни ўстириш ва бўрдоқига боқиш бўйича жорий харажатларнинг ҳайвонлар таннархига (ўсиш ва ортган вазнининг) киритилиши; ҳайвонлар наслининг акс эттирилиши		
24	Тугалланмаган маҳсулотни қайта баҳолаш: а) қийматининг оширилиши б) қийматининг камайтирилиши		
25	Ўзида ишлаб чиқарилган ярим тайёр маҳсулотлар операцияларо омборларга кирим қилинди (ярим тайёр маҳсулот ҳолида)		
26	Асосий ишлаб чиқаришда аниқланган тўғриланмайдиган яроқсиз маҳсулотдан йўқотишлар ҳисобдан чиқарилди		
27	Маҳсулотни ҳақиқий таннарх бўйича ишлаб чиқариш		
28	Савдо ва таъминот корхоналарида ўзида ишлаб чиқарган товарларнинг (қайта ишлашдаги ва хоказо) кирим қилиниши		
29	Асосий цехларда бажарилган иш ёки кўрсатилган хизматларнинг сотилиши; тугалланган ва буюртмачи томонидан қабул қилинган ишларнинг босқичлари бўйича харажатлар суммасининг ҳисобдан чиқарилиши		
30	Бошқа чиқиб кетган (текинга бериш ва бошқалар) маҳсулот таннархининг ҳисобдан чиқарилиши		

31	Табиий офатлар, ёнғин ва шу кабилар натижасида тугалланмаган ишлаб чиқаришдаги йўқотишлар ҳисобдан чиқарилди		
32	Асосий ишлаб чиқаришда аниқланган моддий кийматликларнинг камомади		

5-МАСАЛА.

Мақсад – Хўжалик юритувчи субъектлар молиявий-хўжалик фаолиятининг бухгалтерия ҳисоби счетлар режасини таснифланиши ва гуруҳланишини ўрганиш.

Масалани бажариш учун маълумотлар

Хўжалик юритувчи субъектлар молиявий-хўжалик фаолиятининг бухгалтерия ҳисоби счетлар режасини қўллаш бўйича йўриқноманинг иккинчи қисмининг (Жорий активлар) иккинчи бўлими, (Товар-моддий захиралар) ўнинчи параграфдаги Хизмат кўрсатувчи хўжаликларни ҳисобга олувчи счетлар (2700)ни таснифланг ва ушбу счетни бошқа счетлар билан ўзаро боғланишини ифодаланг.

1	Хизмат кўрсатувчи хўжаликларда фойдаланилаётган асосий воситаларнинг эскириши		
2	Хизмат кўрсатувчи хўжаликларда банд бўлган ходимларга меҳнат ҳақи тўлаш харажатлари		
3	Хизмат кўрсатувчи хўжаликларда фойдаланилаётган номоддий активлар амортизацияси		
4	Хизмат кўрсатувчи хўжаликлар томонидан ёрдамчи ишлаб чиқаришга кўрсатилган ва уларнинг исътемом қилган хизматлари киймати		
5	Хизмат кўрсатувчи хўжаликлар харажатларининг сотиш ва маъмурий		

	харажатларга тақсимланиши		
6	Ҳисобот даври охирида хизмат кўрсатувчи хўжаликлар зарарларининг давр харажатларига ҳисобдан чиқарилиши		
7	Хизмат кўрсатувчи хўжаликлар эҳтиёжлари учун материалларнинг сарфланиши		
8	Маҳсулот олиш учун хайвонларнинг сўйилиши		
9	Тугалланмаган маҳсулотни қайта баҳолаш: а) қийматининг оширилиши б) қийматининг камайтирилиши		
10	Материаллар қийматидаги фарқлар ҳисобланган улушда хизмат кўрсатувчи хўжаликлар счётига ҳисобдан чиқарилди		
11	Ўзида ишлаб чиқарилган ярим тайёр маҳсулотлар хизмат кўрсатувчи хўжаликлар эҳтиёжлари учун сарфланди		
12	Келгуси даврлар харажатларининг улуши хизмат кўрсатувчи хўжаликларнинг маҳсулоти, иш ва хизматлари таннархига олиб борилди		
13	Асосий цехлар маҳсулотларининг бир қисми хизмат кўрсатувчи хўжаликларнинг эҳтиёжлари учун ишлатилди		
14	Мол етказиб берувчилардан хизмат кўрсатувчи хўжаликларга келиб тушган моддий қийматликлар (сув, буг, энергия ва хоказолар) ва хизматлар		
15	Хизмат кўрсатувчи хўжаликларда суғурта бўйича харажатлар		
16	Хизмат кўрсатувчи хўжаликларнинг харажатлари бўйича мақсадли давлат жамғармаларига ажратмалар		
17	Хизмат кўрсатувчи хўжаликларга кўрсатган		

	хизматлари учун турли корхоналарга бўлган қарзлар		
18	Ҳисобдор шахсларга қарзлар		
19	Хизмат кўрсатувчи хўжаликларига ажратилган бўлинмалар, шўба ва қарам хўжалик жамиятларнинг кўрсатган хизматлари		
20	Хизмат кўрсатувчи хўжаликларда ортиқча тугалланмаган ишлаб чиқаришнинг кирим қилиниши		
21	Хизмат кўрсатувчи хўжаликларнинг капитал қўйилмаларни амалга оширишдаги харажатлари ва хизматлари ҳисобдан чиқарилди		
22	Илгари хизмат кўрсатувчи хўжаликлар эҳтиёжлари учун ҳисобдан чиқарилган материалларнинг қайтарилиши		
23	Хизмат кўрсатувчи хўжаликларнинг харажатлари ўстиришдаги ва бўрдоқига боқилаётган хайвонларнинг таннархига киритилди		
24	Хизмат кўрсатувчи хўжаликларнинг материалларни харид қилишда кўрсатган хизматлари ва харажатлари		
25	Хизмат кўрсатувчи хўжаликларнинг харажатлари (мавсумий тармоқларда) келгуси давр харажатлари таркибига киритилди		
26	Хизмат кўрсатувчи хўжаликлардан тайёр маҳсулотлар кирим қилинди		
27	Хизмат кўрсатувчи хўжаликларнинг маҳсулотларни етказиш ва сотишда кўрсатган хизматлари ҳисобдан чиқарилди		
28	Хизмат кўрсатувчи хўжаликларнинг сотган маҳсулотлари, бажарган ишлари ва кўрсатган		

	хизматларининг ҳақиқий таннархини ҳисобдан чиқариш		
29	Хизмат кўрсатувчи хўжаликлар томонидан бошқа корхоналарга инвестиция тарикасида маҳсулотлар берилди ва хизмалар кўрсатилди		
30	Ажратилган бўлинмаларга хизмат кўрсатувчи хўжаликларнинг маҳсулотлари берилди ёки харажатлари ҳисобдан чиқарилди		
31	Хизмат кўрсатувчи хўжаликларнинг табиий офат, ёнгин ва шу кабилар натижасида кўрган зарарлари ҳисобдан чиқарилди		

6-МАСАЛА.

Мақсад – Хўжалик юритувчи субъектлар молиявий-хўжалик фаолиятининг бухгалтерия ҳисоби счетлар режасини таснифланиши ва гурухланишини ўрганиш.

Масалани бажариш учун маълумотлар

Хўжалик юритувчи субъектлар молиявий-хўжалик фаолиятининг бухгалтерия ҳисоби счетлар режасини қўллаш бўйича йўриқноманинг иккинчи қисмининг (Жорий активлар) бешинчи бўлими (пул маблағлари, қисқа муддатли инвестициялар ва бошқа жорий активлар)нинг тегишли параграфларидаги счетларни таснифланг.

9-МАВЗУ: ХАРАЖАТЛАР ҲИСОБИ

1-МАСАЛА.

Мақсад – Хўжалик юритувчи субъектлар молиявий-хўжалик фаолиятида харажатларни юзага келиши, ҳисоблаш, туркумланиши ва уни бошқарув қарорларини қабул қилишдаги аҳамиятини ўрганиш.

Масалани бажариш учун маълумотлар

Куйида келтирилган харажат моддаларини харажат турлари (шартли ўзгарувчан, шартли доимий ва ярим ўзгарувчан харажатлар) бўйича классификация қилиб чиқинг. Сизни иккилантирган ёки Сизда савол туғдирган харажат моддаларини юлдузчалар билан белгилаб, алоҳида изоҳ беринг:

- а) хом ашё;
- б) материаллар;
- в) ишлаб чиқариш билан банд бўлган ишчиларнинг иш ҳақи харажатлари;
- г) ёрдамчи ишчиларнинг иш ҳақи харажатлари;
- д) бошқарув ходимлари ва мутахассисларнинг иш ҳақи харажатлари;
- е) ишлаб чиқаришда банд бўлган жиҳозлар бўйича ҳисобланган амортизация ажратмалари;
- ж) ишлаб чиқариш мақсадлари учун ижарага олинган майдон ва жиҳозлар тўлови;
- з) телефон хизмати харажатлари:
  - ойлик тариф суммаси;
  - интернет суммаси;
  - халқаро сўзлашувлар суммаси;
- и) корхона менежер ва раҳбарларини рағбатлантириш харажатлари;
- й) ишлаб чиқарилаётган маҳсулотлар бўйича синиш ва браклар;
- к) усталарнинг (мастерларнинг) иш ҳақи харажатлари;
- л) реклама-ташвиқот харажатлари;
- м) коммунал хизмат харажатлари;
- н) электр – энергияси харажатлари:
  - корхона офисини ёритиш (таъриф бўйича);
  - станокларни ишлатиш билан боғлиқ қисми;
  - ишлаб чиқаришда банд бўлган майдон ва биноларни ёритиш;

о) корхона омборида бўлган маҳсулотларни машиналарга юклаш харажатлари;

п) харид қилинган хом ашё ва материаллар бўйича ҳисобланилган акциз ва қўшилган қиймат солиғи суммаларига;

р) корхона офиси бўйича ҳисобланган амортизация суммаси;

с) газет ва журналларга обуна харажатлари.

2-МАСАЛА.

Аҳолига пуллик хизмат кўрсатувчи автомобил корхонаси фаолияти бўйича қуйидаги маълумотлар (1 та автомобиль бўйича) мавжуд:

а) автомобилнинг харид баҳоси - 20 млн. сўм;

б) автомобилнинг йиллик эскириш харажати - 4 млн. сўм;

в) автомобилга йиллик техник хизмат кўрсатиш - 1 млн. сўм;

г) ёқилғи харажатлари (бензин) - ҳар 100 км учун 20 литр ҳисобида;

д) ҳар 10 000 км учун эҳтиёт қисмлар - 1 млн. сўм;

е) автомобилнинг йиллик суғурта харажати - 1 млн. сўм;

ж) лицензия харажати - 2 млн. сўм;

з) шиналарни ҳар 75 минг км. масофадан кейин алмаштириш (ҳар бир шина – 120 минг сўмдан, жами 6 дона шинани алмаштириш).

Юқорида келтирилган ана шу маълумотлардан фойдаланиб қуйидаги вазифаларни бажаринг:

а) корхона раҳбари учун ҳисоблаб берингчи, ана шу автомобил бир йилга 110 минг км. масофани босиб ўтиб, аҳолига пуллик хизмат кўрсатса, қуйидаги харажатлар миқдори қанчани ташкил қилади:

- жами харажатлар миқдори;

- шартли ўзгарувчан харажатлар миқдори;

- шартли доимий харажатлар миқдори;

- ҳар бир км. масофага тўғри келадиган шартли ўзгарувчан харажатлар;

- ҳар бир км. масофага тўғри келадиган шартли доимий харажатлар;

- ҳар бир км. масофага тўғри келадиган жами харажатлар миқдори.

Шу вазифани бажариш пайтида Сизни иккилантирган ёки Сизда савол туғдирган харажат моддаларини юлдузчалар билан белгилаб, алоҳида изоҳ беринг.

б) корхона раҳбари учун ҳисоблаб берингчи, ана шу автомобил бир йилга 150, 200, 230 минг км. масофани босиб ўтиб, аҳолига пуллик хизмат кўрсатса, айнан шу харажатлар миқдори қанчани ташкил қилади.

в) ҳисоблаб чиққан кўрсаткичларингизни, масофалар миқдоридан келиб чиқиб, график кўринишига келтиринг.

г) ҳисоблаб чиққан график маълумотларидан йилга 110, 150, 200, 230 минг км. масофани босиб ўтиб, аҳолига пуллик хизмат кўрсатилса, автомобилнинг ҳар бир км. масофага тўғри келадиган харажатлар миқдори қанчани ташкил қилишини топинг.

д) бажарган ҳисоб-китобларингиз асосида корхона раҳбарига аниқ таклиф-мулоҳазаларни тайёрлаб беринг.

3-МАСАЛА. Махсус буюртмани қабул қилиш таҳлили.

Масалани бажариш учун маълумотлар.

Корхона "А" турдаги маҳсулот ишлаб чиқаради. Йиллик ишлаб чиқариш ҳажми 300000 дона. Ўзгарувчан харажатлар (бир йилга) 750000 ш.б., шартли ўзгармас (доимий) харажатлар 450000 ш.б. Доимий харажатлар, ишлаб чиқариш ҳажми 200000 донадан 300000 донагача бўлган ораликда ўзгармайди. Аниқ маълумотлар бўйича корхона бир йилда ҳар бирини 5 ш.б.да жами 240000 дона "А" маҳсулоти сотиши мумкин.

Бир марталик буюртма тушяпти деб фараз қилайлик. Худди шундай "А" турдаги маҳсулотдан 60000 дона ишлаб беришга буюртма тушяпти, лекин баҳоси одатдаги сотиш баҳосидан 40% арзон.

Талаб қилинади:

Корхонанинг фойдаси ёки харажати (чиқими) қанча сўмга ўзгаришини топинг.

4-МАСАЛА. Ишлаб чиқариш харажатлари ва маҳсулот таннархи калькуляцияси

Масалани бажариш учун маълумотлар.

«Умар» ОТАЖ икки ҳил маҳсулот, яъни компьютер ва принтер йиғади ва уларни сотади. Харидорлар компьютерни алоҳида сотиб олишлари мумкин ёки унга қўшиб принтерни ҳам харид қилиш имкониятига эгалар. Принтернинг ўзи алоҳида, яъни компьютерсиз сотилмайди. Шу тамойилга мувофиқ, сотилган принтерлар сони

сотилган компьютерлар сонига тенг бўлиши ёки унинг сонидан кам бўлиши мумкин. Ҳар бир компьютердан акциядорлик жамияти оладиган маржинал фойда 50 минг сўми ва ҳар бир принтердан қўриладиган маржинал фойда 100 минг сўми ташкил қилади.

Ҳар бир принтер иккита ишлаб чиқариш линиясидан ўтиб йиғилади ва сотувга тайёр бўлади. Битта принтер биринчи линияда 6 соатда ва иккинчи линияда 10 соатда йиғилади. Битта компьютер бўлса, биринчи линияда 4 соатда йиғилиб, сотувга тайёр бўлади. Акциядорлик жамиятининг биринчи йиғув линияси суткасига 24 соат ишлайди, иккинчи йиғув линияси бир сутка давомида – 20 соат. Фараз қилайлик, X – бу принтерлар сони, Y – компьютерлар сони.

Талаб қилинади:

Вужудга келиши мумкин бўлган барча муносабатларни чизикли дастурлаш модели форматида акс эттиринг;

«Умар» ОТАЖ энг юқори даражада фойда олиши имкониятини компьютерлар ва принтерларнинг қайси миқдори таъминлайди? Масалани ечишда ҳар иккала усул, яъни график усулдан ҳам, синаш ва хатолар усулидан ҳам фойдаланинг.

5-МАСАЛА. Харажатларни камайтириш.

Масалани бажариш учун маълумотлар.

«Мирзо» деҳқон-фермер хўжалиги кишлоқ хўжалик экинларига минерал ўғитларни солишни амалга оширмақчи. Бунинг учун ҳисоб-китобларга асосан 4 800 кг азотли ва 5 000 кг фосфорли ўғит керак бўлади.

Минерал ўғитлар махсус халталарда сотилмоқда. «Экстра» русумли халтада иккита пакет бўлиб, унинг биттасига 20 кг азот ва 80 кг фосфор ўғити солинган, яъни битта халтанинг умумий оғирлиги 100 кг. Ана шу «экстра» русумли битта халтанинг баҳоси 10 минг сўм.

«Минерал» русумли халтанинг ҳам ҳар бирида 100 кг ўғит бўлиб, шундан 75 кг – азот ва 25 кг - фосфор, баҳоси 18 минг сўм.

Фараз қилайлик, X – бу «экстра» русумли халталар сони ва Y – «минерал» русумли халталар сони.

Талаб қилинади:

«Мирзо» деҳқон-фермер хўжалиги ўзига керак бўлган минерал ўғитларни энг кам харажат билан сотиб олиши учун ҳар бир халтадан қанчадан харид қилиши лозим? Масалани график қўринишида ечинг.

6-МАСАЛА. Харажатларни таққослаш.

Масалани бажариш учун маълумотлар.

Компьютер марказида 10 нафар оператор ишлайди. Марказ раҳбарига ўша 10 нафар операторлар имзоси билан компьютерларнинг операцион хотирасини тез ишлаш ва кенгайтириш мақсадида кучайтиришни сўраб ариза тушган. Бу таклиф марказ раҳбарига унча ёқмаяпти. Амалда ишлаётган "тизим" (система) бундан икки йил олдин 300.000 ш.б.га сотиб олинган бўлиб, унинг яна фойдали иш муддати 3 йил.

Янги системани сотиб олиш, ҳар бир система учун 13500 ш.б.ни ташкил қилади. Фойдали иш муддати ҳам 3 йил. Амалдаги системанинг бир йиллик харажатлари 40000 га тенг. Ишлаётган 10 нафар операторнинг бир йиллик харажати 10000 (1 x 1000) га тенг. Системанинг ҳисобдан чиқарилиш (ликвидация қиймати) баҳоси 95000 ш.б.

Йиллик даромад - 1000000, шунингдек компьютерларга боғлиқ бўлмаган жорий харажатлар - 880000 ш.б. Бу кўрсаткичлар иккала ҳолатда ҳам ўзгаришсиз қолади.

Талаб қилинади:

Барча маълумотларни иккала вариант бўйича ҳам йиғиб чиқиш:

а) эски системани қолдириш;

б) уни янги системага алмаштириш

Иккала вариант бўйича релевант ва норелевант маълумотларни таққослаш

Фақат релевантли харажатларни таққослаш

Фикрингизни билдиринг, нима учун бу таклиф раҳбарга ёқмади?

7-МАСАЛА. Фойдани ҳисоблаш ва баҳони режалаштириш.

Масалани бажариш учун маълумотлар.

Корхона жуда юқори рейтингга эга. Менежер бозорда солмоқли улушни эгаллаш учун ҳаракат қиляпти. Ҳар бир сотилётган маҳсулотнинг баҳоси 500 сўм, бу баҳо худди шундай бозорда сотилаётган маҳсулотларнинг баҳосидан анча паст. Маҳсулотнинг бир донасига тўғри келадиган ўзгарувчан харажатлар 450 сўм, доимий харажатларнинг миқдори шу йили 600 минг сўмни ташкил қилган.

Талаб қилинади:

а) фараз қилайлик, корхона шу йили 1 млн дона маҳсулот сотиши мумкин. Шу ҳолатда корхонанинг фойдаси қанча бўлади?

б) менежер бозорда режалаштирган мавқеини эгаллади деб, фараз қилайлик. Шу вақтда корхона 30 минг сўм фойда олиши учун бир дона маҳсулотнинг нархини неча сўмда белгилаши лозим.

8-МАСАЛА. Маҳсулотни сотиш таркибини аниқлаш.

Масалани бажариш учун маълумотлар.

Корхона, фараз қилайлик, болалар кийими ишлаб чиқаради ва сотади. Ҳар бир дона болалар кийимига тўғри келадиган ўзгарувчан харажатлар - 300 сўм, доимий харажатлар – 15 минг сўм.

а) корхона ҳар бир кийимчани 500 сўмдан, жами 600 минг кийимча сотиб, 200 минг сўм миқдоридида фойда кўриши мумкин.

б) ёки 350 минг дона болалар кийимини 600 сўмдан ва яна 200 минг донасини 400 сўмдан сотиши мумкин.

Шу иккала вариантнинг қайси бирини корхона танлайди?

10-МАВЗУ: МОЛИЯВИЙ ХИСОБОТЛАР ВА УЛАРНИ ТАҚДИМ ЭТИШ

Мақсад – Хўжалик юритувчи субъектлар молиявий-хўжалик фаолиятида молиявий ҳисоботлар, уларни туркумланиши ва уни бошқарув қарорларини қабул қилишдаги аҳамиятини ўрганиш.

1-МАСАЛА.

Масалани бажариш учун маълумотлар

“ФАЙЗ” корхонасининг 2019 йил 30 сентябрдаги актив ва мажбуриятларининг ҳолати келтирилган:

Актив	Сумма (минг сўмда)	Пассив	Сумма (минг сўмда)
1. Асосий воситалар	35000	1. Устав капитали	40000
2. Материаллар	10000	2. Фойда	3000
3. Касса	100	3. Банкнинг қисқа муддатли кредити	2000
4. Ҳисоб-китоб счёти	15000	4. Ходимлар билан иш ҳақи бўйича ҳисоб китоблар	500
5. Омбордаги тайёр маҳсулот	900	5. Мол етказиб берувчилар ва пудратчилар билан ҳисоб-китоблар	4500
6. Келгуси давр харажатлари	500	6. Резерв капитали	2500
7. Қисқа муддатли молиявий қўйилмалар	3500	7. Узоқ муддатли банк кредитлари	15000
8. Тугалланмаган ишлаб чиқариш	5000	8. Текинга олинган мулк	8100
9. Ташкилий харажатлар	5600		
Баланс	75600	Баланс	50 000

Корхона октябрь ойида қуйидаги хўжалик операцияларини амалга оширган:

1. Харидорларга пул ўтказиб берди – 2600 минг сўм;
2. Кассага пул олиб келинди – 5600 минг сўм;

3. Ишчиларга иш ҳақи ҳисобланди – 4200 минг сўм;
4. Устав капиталига тасисчиларнинг улуши асосий восита тарикасида киритилди – 8900 минг сўм;
5. Ишлаб чиқаришдаги асосий воситаларга эскириш ҳисобланди – 1500 минг сўм;
6. Қисқа муддатли банк кредитлари тўланди – 1000 минг сўм;
7. Ишчиларга иш ҳақи берилди – 4700 минг сўм;
8. Материаллар харид қилинди – 2500 минг сўм.

Топширик:

1. “ФАЙЗ” корхонасининг октябрь ойида амалга оширилган хўжалик операцияларини бухгалтерия ҳисобида акс эттиринг;
2. 2019 йил 1 ноябрь ҳолатига бухгалтерия балансини тузинг.

2-МАСАЛА.

Масалани бажариш учун маълумотлар.

«М» компанияси 2019 йил 30 ноябрь ҳолатидаги баланси куйидаги кўринишга эга:

Активлар	Сумма (минг сўм)	Мажбуриятлар	Сумма (минг сўм)
Касса	263 389	Тўланадиган васиқалар	83 361
Олинадиган счётлар	339 798	Тўланадиган счётлар	229 453
Товарлар	387 660	Бошқа мажбуриятлар	300 847
Мулклар	330 455	Мажбуриятнинг жами	613 661
Бошқа активлар	99 800	Ҳусусий капитал	807 441
Жами активлар	1 421 102	Жами пассивлар	1 421 102

Декабр ойида корхона томонидан куйидаги муомалалар содир бўлди (минг сўмда):

- Мулк эгаларидан нақд пулда омонатлар қабул қилинди – 1 800 сўм;
- Компанияга инвестиция кўринишида махсус ускуна олинди – 4 000 сўм;
- Оддий васиқа берилиб нақд пул кирим қилинди – 10 000 сўм;
- Нақд пул тўланиб ускуна сотиб олинди – 12 500 сўм;
- Мол етказиб берувчилардан ТМЗ сотиб олинди – 9 000 сўм;
- Кредитор қарзлар (счётлар) нақд пулда тўланди – 5 400 сўм;

Бошқа компанияга ускуна сотилди – 1 400 сўм;

Дебиторлик қарзлари (олинадиган счётлар) нақд пулда кирим қилинди – 8 400 сўм;

Топшириқ:

1. Ушбу ойда содир бўлган муомалаларни таҳлил қилинг.
2. Таҳлилдан кейин «Актив = мажбурият + хусусий капитал» тенгламани исботланг.

3-МАСАЛА.

Масалани бажариш учун маълумотлар.

Бош бухгалтер касал вақтида унинг ёрдамчиси фирманинг балансини тузди ва бир неча хатоликларга йўл қўйди. Лекин маблағ ва манбаларнинг тенг келиш шартига амал қилиб балансга келтириш учун хусусий капитал суммасига манбадаги фарқни қўшди. Натижада ушбу бўлимдаги сумма нотўғри бўлди, лекин бошқа ҳамма маълумотлар тўғри.

	Активлар	Сумма	Мажбуриятлар	Сумма
	Касса	200 000	Олинадиган счётлар	300 000
	Концелярия товарлари	100 000	Хизмат кўрсатишдан олинадиган даромадлар	3 500 000
	Ер	2 200 000	Мулк солиғи бўйича сарфлар	80000
	Ташвиқот харажати	50 000	Тўланадиган счётлар:	800000
	Идора мебелли	1000000	Хусий капитал	
	Тўланадиган васиқа	1 600 000	Хусусий капиталнинг жами	870 000
	Ижара бўйича сарфлар	400 000		
	Активнинг жами	5 550 000	Пассивнинг жами	5550000

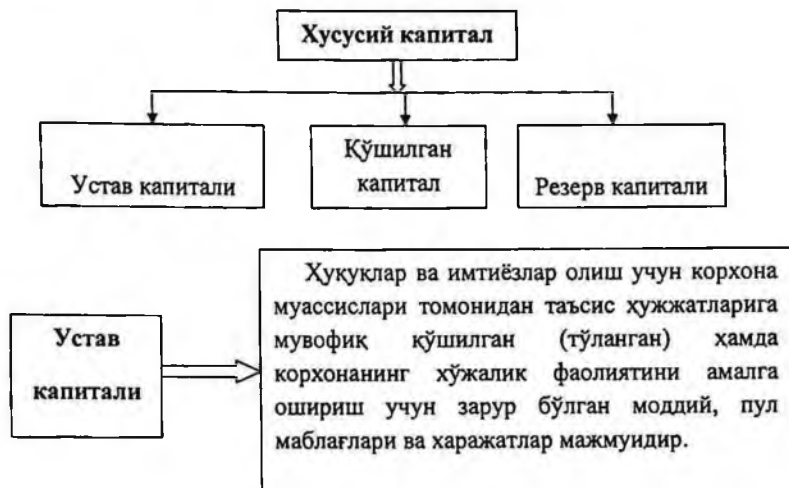
Топшириқ:

1. 30 апрель кунига бухгалтерия балансини тузинг. Актив ва мажбуриятлар суммасини аниқланг, кейин хусусий капитал суммасини аниқлаш учун активдан ва мажбурият суммасини чегилинг.

2. Бухгалтерия балансида ва кўрсатилиши лозим бўлган счётларни аниқланг.

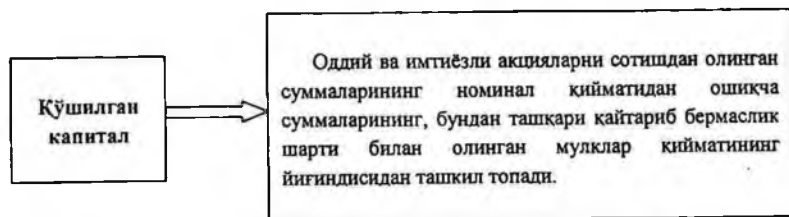
11-МАВЗУ: ХУСУСИЙ КАПИТАЛ ҲИСОБИ

Мақсад – Хўжалик юритувчи субъектларда Хусусий капитал ҳисобининг иқтисодий мазмунини ифодалаш, уларни кўрсаткичларини туркумланиши ва уни бошқарув қарорларини қабул қилишдаги аҳамиятини ўрганиш.

Устав капитали бухгалтерия ҳисобида қуйидаги ҳисобварақларда ҳисобга олинади:

- 8300 – “Устав капитали”
- 8310 – “Оддий акциялар”
- 8320 – “Имтиёзли акциялар”
- 8330 – “Пай ва қўйилмалар”.

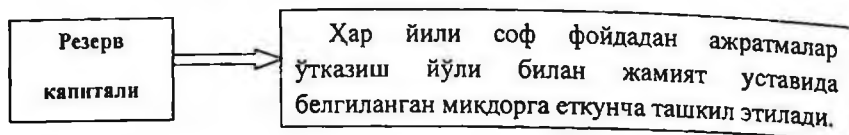

Қўшилган капитал бухгалтерия ҳисобида қуйидаги ҳисобварақларда ҳисобга олинади:

8400 – “Қўшилган капитал”

8410 – “Эмиссион даромад”

8420 – “Устав капиталини шакллантириш бўйича курсдаги фарқ”.

Резерв капитали бухгалтерия ҳисобида қуйидаги ҳисобварақларда ҳисобга олинади:

8500 – “Резерв капитали”

8510 – “Активларни қайта баҳолаш бўйича тузатишлар”

8520 – “Резерв капитали”

8530 – “Текинга олинган мол-мулк”.

1-МАСАЛА.

Мақсад – устав капитали ва бухгалтерия балансини тузиш тартибини ўрганиш.

Масалани бажариш учун маълумотлар.

2019 йил 1 январь ҳолатига кўра тузилган АЖ бухгалтерия баланси қуйидаги актив ва мажбуриятларни ўз ичига олади:

Номоддий активлар – 21 минг сўм;

Асосий воситалар – 830 минг сўм;

Таксимланмаган фойда – 250 минг сўм;

Кредиторлик қарзи – 260 минг сўм;

Узоқ муддатли молиявий қўйилмалар – 40 минг сўм;

Захиралар – 520 минг сўм;

Оддий акциялар – 325 минг сўм;

Дебиторлик қарзи – 270 минг сўм;

Захира капитали – 150 минг сўм;

Беғараз ёрдам – 75 минг сўм;

Кредитлар ва қарзлар бўйича узоқ муддатли мажбуриятлар – 520 минг сўм;

Қиска муддатли молиявий қўйилмалар – 290 минг сўм;

Пул маблағлари – 120 минг сўм;

Бошқа мақсадли тушумлар – 371 минг сўм;

Бошқа жорий активлар – 300 минг сўм;

Кредитлар ва қарзлар бўйича қисқа муддатли мажбуриятлар – 90 минг сўм;

Бошқа жорий мажбуриятлар – 350 минг сўм.

Топширик:

1. Ушбу маълумотлардан фойдаланиб АЖнинг хусусий капитал миқдорининг аниқланг;

2. 2019 йил 1 январь ҳолатига бухгалтерия балансини тузинг.

2-МАСАЛА.

Мақсад – устав капитали ҳисобини ўрганиш.

Масалани бажариш учун маълумотлар.

Таъсис шартномасига мувофиқ қўшма корхонанинг устав капиталида чет эллик муассиснинг улуши 20 минг АҚШ долларидан иборат. Хужжатларни рўйхатга олиш пайтида 1 АҚШ доллари 1740 сўмни ташкил қилган эди. Бироқ пул маблағлари билан бадални тўлаш пайтида 1 АҚШ доллари 1750 сўмга тенг бўлган.

Топширик:

1. Курс фарқидан олинган даромадни ҳисобланг;

2. Ушбу муомалага бухгалтерия проводкасини беринг.

12-МАВЗУ:МОЛИЯВИЙ НАТИЖАЛАР ХИСОБИ

Мақсад – Хўжалик юритувчи субъектлар молиявий-хўжалик фаолиятининг якунини ўзида ифодаловчи молиявий натижаларни иктисодий мазмунини ифодалаш, молиявий натижаларни ҳисоблаш, уларни кўрсаткичларини туркумланиши ва уни бошқарув қарорларини қабул қилишдаги аҳамиятини ўрганиш.

Молиявий
натижалар

Хўжалик юритувчи субъектнинг маълум ҳисобот даврида тадбиркорлик фаолияти жараёнида ўзига қаршли бўлган маблағнинг ошиши ёки камайишини англатади. Бухгалтерия ҳисобида бундай фаолият натижаси ҳисобот давридаги барча фойдалар ва зарарларни ҳисоблаш йўли билан аниқланади.

Молиявий натижалар ҳисоби қуйидаги бухгалтерия счётларида ҳисобга олинади:

9000 – “Асосий (операцион) фаолиятнинг даромадларини ҳисобга олувчи ҳисоб-варақлар”;

9100 – “Сотилган маҳсулот (иш, хизмат)лар таннархини ҳисобга олувчи ҳисоб-варақлар”;

9200 – “Асосий воситалар ва бошқа активларни чиқиб кетишини ҳисобга олувчи ҳисоб-варақлар”;

9300 – “Асосий фаолиятдан олинган даромадларни ҳисобга олувчи ҳисоб-варақлар”;

9400 – “Давр харажатларини ҳисобга олувчи ҳисоб-варақлар”;

9500 – “Молиявий фаолият даромадларини ҳисобга олувчи ҳисоб-варақлар”;

9600 – “Молиявий фаолият бўйича харажатларни ҳисобга олувчи ҳисоб-варақлар”;

9700 – “Фавқулотда фойда (зарар)ларни ҳисобга олувчи ҳисоб-варақлар”;

9800 – “Солик ва йиғимларни тўлаш учун фойданинг ишлатилишини ҳисобга олувчи ҳисоб-варақлар”;

9900 – “Якуний молиявий натижаларни ҳисобга олувчи ҳисоб-варақлар”.

Молиявий натижаларни ҳисоблаш тартиби

“Маҳсулот (ишлар, хизматлар)ни ишлаб чиқариш ва сотиш харажатларининг таркиби ҳамда молиявий натижаларни шакллантириш тартиби тўғрисида”ги НИЗОМ (Вазирлар Маҳкамасининг 1999 йил 5 февралдаги 54-сонли қарори билан тасдиқланган)га асосан молиявий натижа қуйидаги тартибда аниқланади.

Хўжалик юритувчи субъект фаолиятининг молиявий натижалари фойданинг қуйидаги кўрсаткичлари билан тавсифланади:

- маҳсулотни сотишдан олинган ялпи фойда, бу сотишдан олинган соф тушум билан сотилган маҳсулотнинг ишлаб чиқариш таннархи ўртасидаги тафовут сифатида аниқланади:

$$\mathbf{ЯФ=ССТ-ИТ,}$$

бунда, ЯФ - ялпи фойда;

ССТ - сотишдан олинган соф тушум;

ИТ - сотилган маҳсулотнинг ишлаб чиқариш таннархи;

- асосий фаолиятдан кўрилган фойда, бу маҳсулотни сотишдан олинган ялпи фойда билан давр харажатлари ўртасидаги тафовут ва плус асосий фаолиятдан кўрилган бошқа даромадлар ёки минус бошқа зарарлар сифатида аниқланади:

$$\mathbf{АФФ=ЯФ-ДХ+БД-БЗ,}$$

бунда, АФФ-асосий фаолиятдан олинган фойда;

ДХ-давр харажатлари;

БД-асосий фаолиятдан олинган бошқа даромадлар;

БЗ-асосий фаолиятдан кўрилган бошқа зарарлар;

- хўжалик фаолиятидан олинган фойда (ёки зарар), бу асосий фаолиятдан олинган фойда суммаси плус молиявий фаолиятдан кўрилган даромадлар ва минус зарарлар сифатида ҳисоблаб чиқилади:

$$\mathbf{УФ=АФФ+МД-МХ,}$$

бунда, УФ - умумхўжалик фаолиятидан олинган фойда;

МД - молиявий фаолиятдан олинган даромадлар;

МХ - молиявий фаолият харажатлари;

- солиқ тўлангунгача олинган фойда, у умумхўжалик фаолиятидан олинган фойда плус фавқулудда (кўзда тутилмаган) вазиятлардан кўрилган фойда ва минус зарар сифатида аниқланади:

СТФ=УФ+ФП-ФЗ,

бунда, СТФ - солик тўлангунгача олинган фойда;

ФП - фавкулудда вазиятлардан олинган фойда;

ФЗ - фавкулудда вазиятлардан кўрилган зарар;

- йилнинг соф фойдаси, у солик тўлангандан кейин хўжалик юритувчи субъект ихтиёрида қолади, ўзида фойдадан тўланадиган солиқни ва минус қонун ҳужжатларида назарда тутилган бошқа солиқлар ва тўловларни чиқариб ташлаган ҳолда солиқлар тўлангунга қадар олинган фойдани ифодалайди:

СФ=СТФ-ДС-БС,

бунда, СФ - соф фойда;

ДС - фойдадан тўланадиган солиқ;

БС - бошқа солиқлар ва тўловлар.

1-МАСАЛА.

Мақсад – молиявий натижани аниқлаш ва ҳисобга олиш тартибини ўрганиш.

Масалани бажариш учун маълумотлар.

Корхона ҳисобот йилида 14 400 минг сўмлик маҳсулот сотди, шу жумладан

Сотилган маҳсулотларнинг таннархи 6 000 минг сўмни ташкил қилган.

Давр харажатлари 2 900 минг сўмни ташкил қилган, улардан 900 минг сўм даромад (фойда) солиғини ҳисоблаб чиқаришда солиқ солинадиган базага тескари тартибда кўшилади.

Ушбу йилда корхона мулкни ижарага беришдан 2 400 минг сўм суммада даромад олди, Мулкни ижарага бериш корхона учун асосий фаолият тури ҳисобланмайди.

600 минг сўм миқдориди даромад (фойда) солиғи ҳисобланди.

Ободонлаштириш ва ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш солиғи – 360 минг сўм.

Ҳисобот йилининг 1 январь ҳолатига кўра корхона тақсимланмаган фойдага эга бўлмаган.

Топшириқ:

1. Корхонанинг солиқ тўлагунга қадар даромад (фойда)сини аниқланг;

2. Корхона томонидан тўланадиган даромад (фойда) солигини аниқланг;

3. Корхонанинг ҳисобот давридаги молиявий натижасини ҳисобланг;

4. Қуйдаги амалларни акс эттиринг:

№	Ҳужалик операцияларининг мазмуни	Суммаси, минг сўм	21-сон БҲМС бўйича ҳисобварақлар корреспонденцияси	
			дебет	кредит
1	Маҳсулотларни сотиш акс эттирилди			
2	ҚҚС акс эттирилди			
3	Сотилган маҳсулотнинг таннархи ҳисобдан чиқарилди			
4	Давр харажатлари ҳисобга олинди			
5	Мулкни ижарага беришдан олинган даромад акс эттирилди			
6	Ижара ҳақи бўйича ҚҚС акс эттирилди			
7	Даромад (фойда) солиғи ҳисобланди			
8	Ободонлаштириш ва ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш солиғи ҳисобланди			
9	Ҳисобот даврининг охирида молиявий натижа аниқланди			
10	Ҳисобот даврининг соф фойдаси (зарари) ҳисобдан чиқарилди			

2-МАСАЛА.

Мақсад – молиявий натижани аниқлаш ва ҳисобга олиш тартибини ўрганиш.

Масалани бажариш учун маълумотлар.

Корхона ҳисобот йилида 12 000 минг сўмлик маҳсулот сотди.

Сотилган маҳсулотларнинг таннархи 6 000 минг сўмни, маҳсулотларни сотиш харажатлари 1 700 минг сўмни ташкил қилган.

Корхонада ҳисобот йилида бошқариш бўйича жорий харажатлар 1 200 минг сўмни ташкил қилган.

Ушбу йилда корхона мулкни ижарага беришдан 2 400 минг сўм суммада даромад олди. Мулкни ижарага бериш билан боғлиқ харажатлар (амортизация ажратмалари, хизмат кўрсатувчи ходимларнинг иш ҳақи ва ижтимоий суғуртага ажратмаларнинг тегишли улуши) 1 600 минг сўмни ташкил қилган.

1 440 минг сўм суммада ягона солиқ тўлови ҳисобланган.

Ҳисобот йилининг 1 январь ҳолатига кўра корхона тақсимланмаган фойдага эга бўлмаган.

Топширик:

1. Корхонанинг солиқ тўлагунга қадар даромад (фойда)сини аниқланг;
2. Корхона томонидан тўланадиган ягона солиқ суммасини аниқланг;
3. Корхонанинг ҳисобот давридаги молиявий натижасини ҳисобланг;
4. Қуйдаги амалларни акс эттиринг:

№	Хўжалик операцияларининг мазмуни	Суммаси, минг сўм	21-сон БҲМС бўйича ҳисобварақлар корреспонденцияси	
			дебет	кредит
1	Маҳсулотларни сотиш акс эттирилди			
2	Сотилган маҳсулотнинг таннархи ҳисобдан чиқарилди			

3	Сотиш харажатлари ҳисобдан чиқарилди			
4	Жорий харажатлар ҳисобдан чиқарилди			
5	Мулкни ижарага беришдан олинган даромад акс эттирилди			
6	Ижара бўйича харажатлар ҳисобдан чиқарилди			
7	Ягона солиқ тўлови ҳисобланди			
8	Ҳисобот даврининг охирида молиявий натижа аниқланди			
9	Ҳисобот даврининг соф фойдаси (зарари) ҳисобдан чиқарилди			

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикасининг «Таълим тўғрисида»ги Қонуни. www.lex.uz.
2. Ўзбекистон Республикасининг Кадрлар тайёрлаш миллий дастури. www.lex.uz.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сонли Фармони. www.lex.uz.
4. Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. Ўзбекистон Республикаси Президенти лавозимидаги киришиш тантанали маросимида бағишланган Олий Мажлис палаталарининг қўшма мажлисидаги нутқ. – Т., Ўзбекистон. 2016. – 56 б.
5. Мирзиёев Ш.М. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганнинг 24 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маъруза. 2016 йил 7 декабр. – Т., Ўзбекистон, 2017. – 48 б.
6. Илм-фан ютуқлари – тараққиётнинг муҳим омили. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2016 йил 30 декабр куни мамлакатимизнинг етакчи илм-фан номояндalари билан учрашувидаги маърузаси. //“Халқ сўзи” газетаси. 2016 йил 31 декабр.
7. Мирзиёев Ш.М. Танкидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қондаси бўлиши керак. – Т., Ўзбекистон. 2017. – 108 б.
8. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга курашимиз. – Т., Ўзбекистон. 2017. – 488 б.
9. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга мурожаатномасини ўрганиш ва кенг жамоатчилик ўртасида тарғиб этишга бағишланган Илмий- оммабоп қўлланма. – Т.: “Маънавият” 2019
10. “Билимли авлод – буюк келажакнинг, тадбиркор халқ – фаровон ҳаётнинг, дўстона ҳамкорлик эса тараққиётнинг кафолатидир” Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг

Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 26 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси. –Т.: 2018.

11. А.Т.Маҳкамбоев Амалий молиявий ҳисоб фанидан таянч маъруза.- Т.: ТДИУ. 2016

12. А.Т.Маҳкамбоев, А.Ш.Тошпулатов. Амалий молиявий ҳисоб фанидан масалалар тўплами.-Т.:ТДИУ. 2016

13. Ўзбекистон Республикасининг Бухгалтерия ҳисобининг миллий стандартлари тўплами. –Т.: “НОРМА”, 2011. – 360 б.

14. Ортиқов Х. Югай Л, Тухсанов Х, Хужабеков Н. Ўзбекистон Республикасининг Бухгалтерия ҳисобининг миллий стандартларига шарҳлари тўплами. –Т.: “НОРМА”, 2010. – 528 б.

15. Жўраев Н. Абдувахидов Ф. Сотиволдиева Д. Молиявий ва бошқарув ҳисоби. Дарслик. –Т.: 2012, - 480 б.

16. Амалий бухгалтерия. –Т.: “НОРМА”, 2011.

КИРИШ	3
1-мавзу: Амалий молиявий ҳисоб фанининг предмети, тадқиқот усуллари.....	5
2-мавзу: Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини ташкил қилиш амалиёти.....	8
3-мавзу: Бухгалтерия ҳисобини юритишда ҳисоб сиёсатининг ўрни ва аҳамияти. Ҳисоб сиёсатининг услубий асослари ва уни қўллаш тартиби.....	10
4-мавзу: Узок муддатли активлар ҳисоби.....	14
5-мавзу: Жорий активлар ҳисоби.....	20
6-мавзу: Меҳнат ва иш ҳақи ҳисоби.....	29
7-мавзу: Кичик тадбиркорлик субъектлари томонидан соддалаштирилган тартибда ҳисоб юритиш ва ҳисоботлар тузиш.....	33
8-мавзу: Хўжалик юритувчи субъектлар молиявий-хўжалик фаолиятининг бухгалтерия ҳисоби счетлар режасини қўллаш бўйича йўриқнома.....	42
9-мавзу: Харажатлар ҳисоби.....	54
10-мавзу: Молиявий ҳисоботлар ва уларни тақдим этиш.....	60
11-мавзу: Хусусий капитал ҳисоби.....	63
12-мавзу: Молиявий натижалар ҳисоби.....	66
Фойдаланилган адабиётлар рўйхати	72

